

„Ani jednego bezpiecznego miejsca”: Uchodźcy z Ukrainy a ryzyko przemocy, wyzysku i handlu ludźmi Wyniki badań w Polsce i Ukrainie

“Memories do not allow me to live peacefully... ... I am always waiting for 'them' to come.”

FORCED MIGRANTS FACE VIOLENCE/MULTIPLE RISKS OVER TIME & PLACE

THEY LET US IN TO THEIR HEARTS.

BUT I DO NOT KNOW POLISH, AND THERE IS ABSOLUTELY NO PERSONAL SPACE IN OVERCROWDED ACCOMMODATION.

NOT EVEN TO CRY. ONE UKRAINIAN WOMAN WHO SHELTERED US THREW OBJECTS, SCREAMED & SO ON. I WOULD FEEL SAFER IF THERE WAS A REGISTER FOR LANDLORDS.

I FOUND A CLEANING JOB ON TELEGRAM, BUT IT TURNED OUT THEY WANTED ME TO PROVIDE INTIMATE SERVICES.

HELP PEOPLE UNDERSTAND WHAT VIOLENCE & ABUSE IS. THEY MAY BE UNAWARE OF THE SITUATION THEY ARE IN.

IT WAS A FORCED DECISION. THERE WERE CROWDS & TRAFFIC JAMS. EVERYONE WAS SCARED.

I GOT MY DOCUMENTS & MONEY & I RAN....

UKRAINE WAS MY HOME

For 2 weeks we were in a cellar with one 20-watt lightbulb. Someone jolting, someone shaking, someone in wild horror.

There is no longer a single safe place in my Ukraine.

IF THERE IS A PLANE, OR SOMEONE ON THE STAIRS, I WINCE - THINKING 'THEY' ARE NEARBY.

THE SLIGHTEST SOUND NOW CONSTRAINS ME.

I DIDN'T TELL THE POLICE.

IT IS PHYSICALLY PAINFUL TO TALK ABOUT IT SO I DELETE IT FROM MY HEAD.

I DIDN'T EVEN FEEL HUMAN ANYMORE.

IT WAS UNBEARABLE. I DIDN'T WANT TO LIVE OR THINK ABOUT ANYTHING.

PEOPLE HELPED WITH WATER & FOOD. BUT BEHIND EVERY GOOD DEED & PLEASANT SMILE IS A 'GRAY WOLF' IN A SHEEP'S COAT.

WITHOUT A HUSBAND YOU ARE EXPOSED TO RISKS ALWAYS, EVERYWHERE.

WHEN FLEEING WAR YOU AGREE TO ANY CONDITIONS TO SURVIVE.

WE HAD BEEN DRIVING FOR 17 HOURS. I HADN'T SLEPT. PEOPLE TOOK ADVANTAGE OF THAT.

ACTIONS WITHIN COUNTRIES OF REFUGE & GENDER INSENSITIVE ASYLUM SYSTEMS CAN PERPETUATE, REINFORCE & EVEN INTRODUCE NEW HARMS

The **SEREDA CEE** Project

UNIVERSITY OF BIRMINGHAM

HOW CAN HUMANITARIAN AGENCIES & GOVERNMENTS MAKE PEOPLE SAFER & OFFER CARE WHEN THEY ARE MOBILE?

www.penmendonca.com @MendoncaPen 2022

INFORMACJE O RAPORCIE

Osoby autorskie: Sandra Pertek, Irina Kuznetsova i Małgorzata Kot

Grafiki: Penelope Mendonça, penmendonca.com

Tłumaczenie: Karolina Rospondek

Sugerowana nota bibliograficzna: Pertek, S., Kuznetsova, Kot, M. (2022), „Ani jednego bezpiecznego miejsca”: Uchodźcy z Ukrainy a ryzyko przemocy, wyzysku i handlu ludźmi. Wyniki badań w Polsce i Ukrainie. Raport badawczy. Uniwersytet w Birmingham.

INFORMACJE O BADANIACH

Zespół badawczy: Dr Sandra Pertek, Dr Irina Kuznetsova, Małgorzata Kot, Evgeniia Dergacheva, Nataliia Semytotska, Yuliia Tsarevska, Liliia Huk, Halyna Maksymiv, Madiha Z Sadiq

Instytucja prowadząca: Instytut Badań nad Superróżnorodnością (The Institute for Research into Superdiversity – IRiS), Uniwersytet w Birmingham

Finansowanie: Instytut Globalnych Innowacji, Instytut Studiów Zaawansowanych i Fundusz Katedry Nauk Społecznych (The Institute for Global Innovations and Institute for Advanced Studies and the College of Social Sciences Impact Fund) Uniwersytetu w Birmingham

Podziękowania: Osoby autorskie pragną podziękować wszystkim osobom, które przyczyniły się do powstania tego badania, całemu zespołowi badawczemu oraz wymienionym powyżej darczyńcom. Specjalne podziękowania dla prof. Jenny Phillimore za sprawdzenie raportu i pomocne komentarze oraz dla Madihy Z Sadiq za korektę. Dziękujemy również prof. Anecie Ostaszewskiej z Centrum Badań nad Problematyką Kobiet i Płci oraz dr Sarze Bojarczuk z Ośrodka Badań nad Migracjami UW za współprowadzenie warsztatów konsultacyjnych w Warszawie 26 lipca 2022 r. Serdeczne podziękowania dla Convictus (Ukraina) za wspieranie projektu na wiele różnych sposobów. Podziękowania należą się także przedstawicielom krajowych i międzynarodowych organizacji pozarządowych, instytucji publicznych i środowisk akademickich, które podczas warsztatów konsultacyjnych przyczyniły się do opracowania rekomendacji zawartych w naszym raporcie.

Kontakt: s.m.pertek.1@bham.ac.uk

WWW: <https://www.birmingham.ac.uk/research/superdiversity-institute/sereda/sereda-cee.aspx>

UNIVERSITY OF
BIRMINGHAM

Spis treści

Krótkie podsumowanie	3
Podsumowanie badania	4
Wprowadzenie	9
Metodologia	11
Kontynuacja doświadczenia i ryzyka przemocy	12
Przemoc ze względu na płeć (GBV) w strefach konfliktu i transporcie (Ukraina).....	15
Przemoc ze względu na płeć (GBV) w miejscach schronienia, przesiedlenia i powrotu (Polska i Ukraina).....	18
Szkody ze względu na płeć spowodowane wojną i ucieczką	19
Czynniki ryzyka zwiększające podatność na przemoc i wyzysk	21
Przeszkody w zgłaszaniu przypadków przemocy w Polsce	22
Czynniki wzmacniające odporność na przemoc i wyzysk.....	23
Odpowiedzi oddolne: solidarność wobec braku systemowych rozwiązań.....	23
Związki pomiędzy przemocą, wysiedlaniem, systemami migracji i pomocy humanitarnej	24
Ograniczone środki bezpieczeństwa podczas podróży uchodźców	25
Wymuszanie zależności i rywalizacja o zasoby w Polsce	25
Niewrażliwe na traumę działania na rzecz uchodźców	26
Wyzysk pracowników i dyskryminacja na rynku pracy w Ukrainie	26
Brak prywatności w miejscach zamieszkania i liczne zagrożenia ze strony prywatnych gospodarzy	27
Ograniczona wrażliwość na potrzebę ochrony uchodźców i możliwość niesienia pomocy	24
Rekomendacje.....	29

Skróty

CEE	(Central and Eastern Europe) Europa Środkowa i Wschodnia
CRSV	(Conflict-related sexual violence) Przemoc seksualna związana z konfliktem
GBV	(Gender-based violence) Przemoc ze względu na płeć
IDPs	(Internally displaced persons) Osoby przesiedlone wewnątrz kraju
IPV	(Intimate-partner violence) Przemoc ze strony bliskiego partnera
OHCHR	(Office of the UN High Commissioner for Human Rights) Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw Praw Człowieka
SEREDA	(Sexual and Gender-Based Violence against Refugees: from Displacement to Arrival) Przemoc seksualna i ze względu na płeć wobec uchodźców: od przesiedleń do przybycia

Krótkie podsumowanie

Rosyjska inwazja na Ukrainę spowodowała wysiedlenia na bezprecedensową skalę, które dotknęły przede wszystkim kobiety i dzieci. Szacuje się, że od 24 lutego 2022 r., z Ukrainy do państw sąsiednich uciekło 7 milionów osób. Wg stanu na dzień 1 listopada 2022 r., zanotowano 7 274 050 przekroczeń granicy ukraińsko-polskiej, a 1 469 032 obywateli Ukrainy ubiegało się o opiekę ze strony państwa polskiegoⁱⁱⁱ. W październiku 2022 r. zanotowano 6,5 miliona osób przesiedlonych wewnątrz w Ukrainieⁱ. Potrzebna jest pilna i kompleksowa reakcja w zakresie ochrony ze strony Polski i Ukrainy, uwzględniająca szczególne potrzeby uchodźców i osób wewnątrz przesiedlonych (IDP), osiedlających się w nowych kontekstach. Projekt SEREDA CEE zbadał zagrożenia, doświadczenia i poziom świadomości nt. przemocy seksualnej i ze względu na płeć (SGBV) oraz handlu ludźmi w Polsce i Ukrainie, aby pomóc w opracowaniu odpowiedniej polityki i środków ochronnych. Dane zebrano przeprowadzając 14 wywiadów z przedstawicielami/kami krajowych i lokalnych organizacji oraz aktywistami/kami wspierającymi uchodźców i uchodźczynie w Polsce, a także 32 wywiady z uchodźczyniami w Polsce i osobami wewnątrz przesiedlonymi w Ukrainie.

Kontynuacja doświadczenia i ryzyka przemocy:

Wszystkie osoby biorące udział w badaniu doświadczyły przemocy wojennej. Niektóre osoby stykały się z nią zarówno przed wysiedleniem, podczas konfliktu, jak i w transporcie do miejsc schronienia i w nich samych. Większość jest dotknięta traumą wojenną, w tym krzywdą fizyczną i psychiczną.

Ryzyko i środki bezpieczeństwa:

Brak wiedzy na temat własnych praw, brak sieci wsparcia i bariery językowe zwiększają podatność na nadużycia. W obliczu braku reakcji rządu, wsparcia osobom z doświadczeniem przemocy udzieliło społeczeństwo obywatelskie. Kluczowym czynnikiem wspomagającym była samowystarczalność w kraju schronienia,

rozumiana poprzez dostęp do bezpiecznego mieszkania oraz możliwość pracy i dostęp do pomocy społecznej.

Związki między przemocą, wysiedleniem, a migracją i pomocą humanitarną:

1. Ograniczone środki bezpieczeństwa podczas podróży do miejsca schronienia. Wsparcie było oferowane bez systemowej koordynacji i zachowania środków bezpieczeństwa. Systemowi rejestracji i weryfikacji kierowców brakowało skuteczności kontroli bezpieczeństwa i monitoringu bezpiecznych przyjazdów. Kilka kobiet doświadczyło gwałtu i molestowania podczas przewozów zorganizowanych nieformalnie.

2. Wymuszanie zależności i walka o zasoby w Polsce. Procedury dot. przemocy domowej w Ukrainie były nieskuteczne. Z powodu opóźnień wypłat świadczeń socjalnych, niektóre kobiety były uzależnione finansowo od byłych przemocowych partnerów, którzy zostali w Ukrainie. Kobiety, które zostały głową gospodarstwa domowego, z kilkoma osobami na utrzymaniu, były narażone na „seks transakcyjny i seks by przetrwać”.

3. Niewrażliwe na traumę i źle skoordynowane działania wobec uchodźców/czyń. Słabo skoordynowane działania wobec uchodźców/czyń nie uwzględniały skali traumy wojennej oraz zagrożenia przemocą i wyzyskiem. Zdezorientowane uchodźczynie w trudnej sytuacji były przytłaczane zbyt dużą ilością informacji.

4. Wyzysk pracowniczy i dyskryminacja osób przesiedlonych wewnątrz w Ukrainie. Większość uczestniczek badania straciła pracę, a wyzysk był powszechny. Niektórzy uważają wyzysk pracowników za formę dyskryminacji osób wewnątrz przesiedlonych.

5. Brak prywatności w miejscach zamieszkania i zagrożenia ze strony prywatnych gospodarzy. Kobiety z kilkorgiem dzieci i starszymi osobami na utrzymaniu często napotykały trudności ze znalezieniem odpowiedniego mieszkania i pozostawały w ośrodkach recepcyjnych lub obozach dla uchodźców. Niektóre były

atakowane słownie i fizycznie w przepelnionych ośrodkach i domach prywatnych; inne zgłaszały przypadki przemocy fizycznej i emocjonalnej ze strony gospodarzy.

6. Ograniczona wrażliwość i możliwości ochrony ze strony wielu podmiotów. Brakowało rozwiązań zaspokajających specjalne potrzeby uchodźczyń. W dodatku, publicznym służbom zajmującym się przemocą seksualną brakowało fachowej wiedzy potrzebnej do pracy z uchodźczyniami. Wsparcie zdrowia psychicznego finansowane przez Narodowy Fundusz Zdrowia w Polsce było trudno dostępne i niskiej jakości. Osoby małoletnie bez opieki w Polsce zostały poddane obowiązkowym procedurom opiekuńczym. Procedury te określono jako ryzykowne, ze względu na szybki sposób weryfikacji opiekunów.

Kluczowe rekomendacje

Projekt SEREDA CEE opowiada się za włączeniem procedur ochrony uchodźców/czyń z uwzględnieniem problematyki płci i traumy wojennej do systemów pomocy humanitarnej, imigracyjnych i azylowych poprzez lepszą koordynację na różnych poziomach i sektorach. Pomoże to zniwelować przemoc wobec uchodźczyń i ich wykorzystywanie. Kluczowe zalecenia obejmują: opracowanie długoterminowych rozwiązań w zakresie zakwaterowania i zatrudnienia; zapewnienie dostępu do świadczeń zdrowotnych i długoterminowego wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego; ustanowienie procedur odsyłania; wzmocnienie współpracy międzysektorowej w celu reagowania na przemoc wobec uchodźców i zapobiegania jej.

Podsumowanie badania

Wprowadzenie

Rosyjska inwazja na Ukrainę spowodowała wysiedlenia na bezprecedensową skalę, które dotknęły przede wszystkim kobiety i dzieci. Od roku 2014, ponad 1,5 miliona osób ze wschodniej Ukrainy uciekło z Krymu do innych części kraju. Wraz z większą obecnością wojsk na obszarach zamieszkałych, wzrosła liczba zgłoszonych przypadków przemocy seksualnej i ze względu na płeć (SGBV) na „przejściach granicznych wejścia-wyjścia”^{vii}. Szacuje się, że od 24 lutego 2022 r. z Ukrainy do sąsiednich krajów uciekło siedem milionów osób. Ponadto, 6,5 miliona osób zostało przesiedlonych wewnątrz, a 13 milionów nie może wyjechaćⁱⁱⁱ.

Chociaż kraje sąsiadujące chętnie przyjęły uchodźców/czynie, skala kryzysu wysiedlenia kobiet nie została rozwiązana dzięki odpowiednim zasobom, możliwościom, politycznej sile sprawczej, ani zarządzaniu. Wg stanu na dzień 1 listopada 2022 r., zanotowano 7 274 050 przekroczeń granicy ukraińsko-polskiej, a 1 469 032 obywateli Ukrainy ubiegało się o opiekę ze strony państwa polskiegoⁱⁱⁱ. Wiele osób które wjechało do Polski, kontynuowało podróż do innego kraju, wróciło do Ukrainy lub jeszcze nie zarejestrowało się w Polsce. Potrzebna jest pilna i kompleksowa reakcja w zakresie ochrony ze strony Polski i Ukrainy, z uwzględnieniem szczególnych potrzeb uchodźców/czyn i osób wewnątrz przesiedlonych, niezależnie od ich pochodzenia.

O projekcie

Projekt SEREDA CEE „Uchodźcy z Ukrainy a ryzyko przemocy, wyzysku i handlu ludźmi” zbadał zagrożenia, doświadczenia i świadomość nt. przemocy seksualnej i ze względu na płeć (SGBV) oraz handlu ludźmi w Polsce i Ukrainie, aby pomóc w opracowaniu odpowiedniej polityki i środków bezpieczeństwa. Projekt był prowadzony przez Uniwersytet w Birmingham we współpracy z badaczkami społecznymi z organizacji

pozarządowej Convictus, działającej w Ukrainie oraz badaczkami w Polsce.

Zebrane dane składają się z 32 wywiadów z uchodźcami/czyniami i osobami przesiedlonymi wewnątrz (17 w Polsce i 15 w Ukrainie) i 14 wywiadów z krajowymi i lokalnymi organizacjami i działaczami/kami na rzecz osób uchodźczych w Polsce. Badanie zostało sfinansowane przez Institute for [Global Innovations and Institute for Advanced Studies](#) i College of Social Sciences Impact Fund Uniwersytetu w Birmingham. Badanie otrzymało aprobatę etyczną Komisji ds. Oceny Etycznej Uniwersytetu w Birmingham.

Kontynuacja doświadczenia i ryzyka przemocy

Wszystkie osoby ankietowane doznały traumy wojennej. Niektóre z nich doświadczały przemocy ze względu na płeć jeszcze przed wojną. Inne doznawały różnych form przemocy przed przesiedleniem, podczas konfliktu, w transporcie do i w miejscach schronienia. Formy przemocy wskazywane przez respondentki/tów, to m.in. przemoc systemowa, fizyczna, słowna, emocjonalna, ekonomiczna, seksualna – w tym przemoc seksualna związana z konfliktem, stygmatyzacja i dyskryminacja grup nieuprzywilejowanych. Ryzyko przemocy i wyzysku w podróży do i w miejscach schronienia w Polsce oznaczono jako bardzo wysokie. Wiele respondentów/ek mówiło o nieuczciwym wynagrodzeniu i wyzysku pracowniczym, a niektórzy/re z nich zetknęli się z agresją słowną i rasizmem.

Przemoc ze względu na płeć w podróży do miejsca schronienia

Większość respondentek/tów spotkało się z traumą wojenną, łącznie z krzywdą fizyczną, jak i psychiczną. Pomimo że wiele ukraińskich uchodźców/czyn miało w Polsce dostęp do opieki i usług medycznych, wiele z tych osób nadal nie wie, że przysługuje im tego rodzaju wsparcie lub doznało wykluczenia z tych usług z powodu bariery językowej i braku świadomości o ich działaniu.

Czynniki ryzyka zwiększające podatność na przemoc i wyzysk

Trauma wojenna i szok wpłynęły na podatność uchodźców na wyzysk i ich zdolność do oceny ryzyka. Poziom świadomości nt. przemocy ze względu na płeć (GBV) i handlu ludźmi był różnicowany wśród respondentów/tek w Polsce i Ukrainie. Ogólnie rzecz biorąc, brak znajomości swoich praw, brak sieci wsparcia i bariery językowe nasiliły podatność na nadużycia. Większość osób wewnętrznie przesiedlonych w Ukrainie żyła w nędzy i była zależna od bliskich, krewnych i trzeciego sektora, a niektórym brakowało wiedzy, jak ubiegać się o świadczenia państwowe. Większość nie otrzymała informacji o zagrożeniach związanych z przemocą ze względu na płeć, ani o tym, jak i gdzie szukać wsparcia.

Przeszkody w zgłaszaniu przemocy w Polsce

Chociaż aktywistki odnotowały niski poziom zgłaszania przypadków przemocy ze względu na płeć, przewidują one, że wskaźniki zgłoszeń wzrosną w przyszłości. Wstyd i napiętnowanie zniechęcają ofiary do szukania wsparcia, a bariery językowe uniemożliwiają kontakt z policją i numerami interwencyjnymi dotyczącymi przemocy domowej. Pomimo obszernych zasobów informacyjnych, skierowanych do osób uchodźczych w Polsce, osoby z doświadczeniem przemocy często nie wiedziały o dostępnym wsparciu i usługach. Rozpowszechnienie stereotypów związanych z płcią wśród służb publicznych, kultura obwiniania ofiar i niewrażliwość na problematykę płci stanowiły bariery w ujawnianiu przypadków przemocy.

Czynniki ochronne uodparniające na przemoc i wyzysk

Uchodźczynie stosowały szereg strategii radzenia sobie z traumą i niepewnością co do przyszłości. Wiele polegało na swoich mocnych stronach i cechach osobistych, a osoby mające różne więzi społeczne liczyły na wsparcie rodziny i przyjaciół. Niektóre czerpały siłę ze swojej wiary. Dla matek ważną strategią radzenia sobie była opieka nad dziećmi. Część respondentek w Polsce uczestniczyła w sesjach wsparcia psychologicznego w Polsce oraz w zajęciach

językowych. Radzeniu sobie sprzyjały akty życzliwości wobec współrodaków/czek i samodzielność rozwijana poprzez dostęp do bezpiecznego zakwaterowania i pracy.

Działania oddolne: solidarność wobec braku systemowych rozwiązań

Polskie społeczeństwo i sektor prywatny wykazały się ogromną solidarnością z uchodźcami w chwili wybuchu wojny. Szereg organizacji pozarządowych natychmiast zareagowało, aby wesprzeć podstawowe potrzeby uchodźców, a swoje działania dostosowały do braku reakcji ze strony rządu. Potrzeby długoterminowe, takie jak zrównoważone rozwiązania mieszkaniowe, praca i integracja, wymagają dalszego wsparcia i zaangażowania ze strony państwa. Działacze i działaczki zaapelowali/ły o lepszą koordynację i tworzenie systemów pomocy.

Związki między przemocą i wysiedleniem, a systemami migracji i pomocy humanitarnej

W badaniu zidentyfikowano sześć powiązań między przemocą, wysiedleniem, a systemami migracji i pomocy humanitarnej:

1. Ograniczone środki bezpieczeństwa podczas podróży do miejsc schronienia

Na wczesnym etapie kryzysu wolontariusze/ki i oddolne kolektywy organizowane ad hoc koordynowały nieformalnym transportem, by rozładować masowy napływ uchodźców do Polski. Usługi świadczone były chaotycznie, bez systemowej koordynacji i zabezpieczeń. Kilka kobiet doświadczyło gwałtu i molestowania podczas nieformalnie organizowanych przewozów. Wprowadzony później system rejestracji umożliwiający weryfikację dokumentów i historię kar kierowców przewożących uchodźców, nie był skuteczny, jeśli chodzi o bezpieczeństwo i monitorowanie przejazdów. Niektórzy kierowcy rejestrowali się na fałszywe dane i po przypadkach molestowania uchodźczyń okazywali się nie do wytopienia. Podobnie rejestracja wolontariuszy w punktach recepcyjnych nie obejmowała ich weryfikacji w oparciu o wywiad środowiskowy.

2. Wymuszanie zależności i walka o zasoby w Polsce

Niektóre uchodźczynie z doświadczeniem przemocy domowej wracały do swoich

przemocowych partnerów, którzy wcześniej wyemigrowali zarobkowo do Polski. Wchodzili tym samym ponownie w niebezpieczne relacje. Procedura założenia „niebieskiej karty”, służącej w Polsce do monitorowania przypadków przemocy domowej, była niezrozumiała dla obywaterek Ukrainy. Z powodu opóźnień w wypłacie świadczeń socjalnych, niektóre kobiety stały się finansowo zależne w od swoich przemocowych partnerów, którzy zostali w Ukrainie. Niektóre rejestrowały się w ZUS z pomocą mężczyzn, którzy mieli ich numery telefonu i mogli uzyskać dostęp do ich skrzynek e-mail. Kobiety, które pozostawiły swoich mężów w Ukrainie i stały się głowami rodzin z wieloma zależnymi od siebie osobami, były narażone na „seks transakcyjny i seks, by przetrwać”.

3. Niewrażliwe na traumę i źle skoordynowane działania wobec uchodźców i uchodźczyń

Brak skoordynowanej, kierowanej przez państwo odpowiedzi na masowy napływ ludzi, zmusił uchodźców i uchodźczynie do polegania na wolontariuszach i nieznajomych, właściwie natychmiast po doświadczeniu przemocy wojennej. Zdezorientowanym uchodźcom/czyniom znajdującym się w trudnej sytuacji udzielano zbyt wielu informacji. Co więcej, kampanie informacyjne na temat wyzysku i handlu ludźmi często prezentowano w niezrozumiały dla nich sposób.

4. Wyzysk pracowniczy i dyskryminacja w Ukrainie

Jak wynika z naszych wywiadów przeprowadzonych w okresie od jednego do trzech miesięcy po ucieczce, większość respondentów/tek straciła pracę. Wyzysk był powszechny. Niektórzy uważają wyzysk w pracy za dyskryminację osób przesiedlanych wewnątrz. Mówiono również o pracy seksualnej. Niebudzące podejrzeń oferty pracy wprowadzały respondentki w błąd, okazując się żądaniem świadczenia usług seksualnych.

5. Brak prywatności w miejscach zamieszkania i zagrożenia ze strony prywatnych gospodarzy

Brak scentralizowanego systemu pomocy i nieefektywne procedury weryfikacji gospodarzy i mieszkań prywatnych przyczyniły się do zwiększenia niepokoju wśród uchodźczyń. Niektóre respondentki nie były w stanie pokryć

kosztów czynszu bez pracy lub pracując dorywczo. Kobiety z kilkorgiem dzieci lub osobami starszymi na utrzymaniu nie mogły znaleźć dogodnego zakwaterowania i wciąż mieszały w ośrodkach recepcyjnych. Niektóre uchodźczynie były atakowane słownie i fizycznie w ośrodkach i prywatnych mieszkaniach przez inne uchodźczynie z powodu konfliktu o zasoby. Inne zgłaszały przypadki przemocy psychicznej i fizycznej ze strony gospodarzy. Przesiedleńcy wewnątrz w Ukrainie z kolei zderzyli się z ekstremalnymi podwyżkami czynszu. W niektórych rejonach trudno było żyć bez podstawowych udogodnień i kontroli bezpieczeństwa.

6. Ograniczona wrażliwość i możliwości ochrony ze strony wielu podmiotów

Brakowało działań zaspokajających specjalne potrzeby uchodźczyń, a organom zajmującym się przemocą seksualną brakowało fachowej wiedzy potrzebnej do pracy z uchodźczyniami. Brak rozwiązań w zakresie zdrowia reprodukcyjnego dla ofiar przemocy doprowadził w niektórych przypadkach do utraty życia. Wsparcie zdrowia psychicznego finansowane przez NFZ w Polsce było trudno dostępne i niskiej jakości. Organizacjom pomagającym migrantom/kom brakowało funduszy na zwiększenie zasięgu wśród potencjalnych ocalałych. Nietletni bez opieki w Polsce zostali poddani obowiązkowym procedurom opiekuńczym, które zostały określone jako ryzykowne ze względu na przyspieszenie procesu weryfikacji opiekuna. Niektórych nietletnich nagabywały osoby starsze i im nieznanne.

Kluczowe rekomendacje

Pomimo serdeczności i solidarności okazywanej Ukraincom i Ukrainkom ze strony polskiego społeczeństwa, skala kryzysu wysiedlonych kobiet wymaga dalszych systemowych rozwiązań wzmacniających ich bezpieczeństwo. Dlatego projekt SEREDA CEE opowiada się za wdrożeniem procedur ochrony osób uchodźczych z uwzględnieniem problematyki płci i traumy wojennej do systemów pomocy humanitarnej, imigracyjnych i azylowych poprzez lepszą koordynację na różnych poziomach i sektorach. Pomoże to przeciwdziałać przemocy wobec uchodźczyń i ich wykorzystywaniu.

Władze na poziomie krajowym, regionalnym i miejskim powinny rozwijać rozwiązania systemowe upowszechniające ochronę uchodźców/czyń przed przemocą i wyzyskiem, bez względu na ich narodowość i kraj zamieszkania:

- Stworzenie odpowiedniego, bezpiecznego i łatwego w użytkowaniu systemu rejestracji kierowców i wolontariuszy, ich weryfikacji i monitorowania, w celu ochrony bezpieczeństwa uchodźców/czyń w kraju i za granicą;
- Opracowanie długoterminowych rozwiązań w zakresie zakwaterowania, regulacja opłat za wynajem i subsydiowanie kosztów wynajmu;
- Centralizacja systemu koordynującego gospodarzy prywatnych oferujących zakwaterowanie osobom uchodźczym i wewnątrzprzesiedlonym oraz wprowadzenie środków ochronnych w celu zapobiegania przemocy i wyzysku;
- Podnoszenie kwalifikacji pracowników/czek ośrodków interwencji kryzysowej i punktów recepcyjnych, z uwzględnieniem traumy wojennej, przemocy i nadużyć;

Wymiar sprawiedliwości powinien:

- Zapewnić, by kodeks karny umożliwiał wszystkim ofiarom, niezależnie od narodowości, dostęp do wymiaru sprawiedliwości i skuteczne ściganie przestępców;
- Wprowadzić szkolenia przeciwdziałające GBV i handlowi ludźmi dla prawników/czek i służb ochrony prawa;
- Zapewnić bezpłatne porady prawne dla uchodźców/czyń w ich ojczystych językach.

Pracodawcy i sektor prywatny powinni:

- Pomóc osobom uchodźczym i wewnątrzprzesiedlonym, niezależnie od narodowości, w dostępie do zatrudnienia, w tym do programów rozwoju umiejętności i staży wspierających ich samodzielność i integrację.

Narodowy Fundusz Zdrowia, szpitale i służba zdrowia powinny:

- Umożliwić uchodźcom/czyniom w różnym wieku dostęp do usług medycznych i długoterminowego wsparcia w zakresie zdrowia psychicznego na obszarach miejskich i wiejskich;

- Zapewnić uchodźczyńom dostęp do informacji o zdrowiu reprodukcyjnym i usługach z nim związanych;
- Edukować personel pracujący z uchodźcami/czyniami i IDP w temacie zdrowia psychicznego i GBV.

Kompetencje z wielu sektorów i dziedzin powinny być rozwijane tak, by móc reagować i zapobiegać przemocy i wyzyskowi:

- Opracowanie kompleksowego systemu działań przeciw handlowi ludźmi, we współpracy z władzami, organizacjami międzynarodowymi i specjalistycznymi organizacjami pozarządowymi;
- Zacieśnienie współpracy władz krajowych, regionalnych i miejskich, organizacji pozarządowych, specjalistycznych i sektora prywatnego, by móc dotrzeć do najbardziej potrzebujących;
- Szkolenia organizacji przeciwdziałających przemocy wobec kobiet dla pracowników/czek ośrodków pomocy społecznej, ZUS, policji i służb granicznych w zakresie zagrożeń związanych z przemocą i odpowiednich procedur przeciwdziałania przemocy;
- Finansowanie usług dla ludności nowoprzybyłej w sposób elastyczny oraz wsparcie rozwoju programów ochrony i infrastruktury w celu zaspokojenia specyficznych potrzeb uchodźców/czyń.

Organizacje pozarządowe powinny:

- Rozwijać powiązania ze specjalistycznymi organizacjami, by móc wypracować procedury reakcji na nadużycia;
- Wspierać uchodźców/czynie przy rejestracji i legalizacji swojego pobytu w Polsce i w dostępie do usług socjalnych;
- Edukować wolontariuszy i pracowników punktów recepcyjnych w kierunku wspierania uchodźców i przesiedleńców wewnątrzprzesiedlonych z doświadczeniem przemocy;
- Oferować pomoc psychologiczną dla personelu i wolontariuszy, w celu uniknięcia wypalenia.

Organizacje religijne powinny:

- Wypracować rozwiązania instytucjonalne dla uchodźców/czyń i wspierać ich potrzeby

psychospołeczne i duchowe, niezależnie od wyznania. Unikać ryzyka indoktrynacji.

Potrzeby kampanijne i rzecznicze:

- Opracowanie ogólnopolskiej kampanii na rzecz uchodźców/czyń, aby podnieść świadomość zagrożeń związanych z przemocą, przestępczością i wyzyskiem oraz wskazać, gdzie uchodźcy i uchodźczynie mogą szukać wsparcia w ojczystych językach;
- Zwalczanie inicjatyw dezinformacyjnych, które fałszywie przedstawiają uchodźców i podlegają do konfliktów między społecznościami przyjmującymi i uchodźczymi;
- Budowanie sieci międzynarodowego rzecznictwa i wykorzystywanie ścieżek dyplomatycznych polskiego rządu w celu pracy nad systemowymi rozwiązaniami.

Wprowadzenie

Rosyjska inwazja na Ukrainę spowodowała przymusowe przesiedlenia na ogromną skalę. Przede wszystkim dotyczą one kobiet i dzieci, podczas gdy mężczyźni zdecydowali się zostać i bronić kraju. Szacuje się, że od 24 lutego 2022 z Ukrainy do krajów sąsiednich uciekło ponad 7 milionów osób. By uniknąć przemocy wojennej, uchodźcy wyruszają w niebezpieczne podróże. 6,5 miliona osób zostało wewnątrznie przesiedlonychⁱ, a 13 milionów nie może wyjechać ze względu na niebezpieczeństwa, zniszczenie infrastruktury drogowej i brak informacji o tym, gdzie szukać schronieniaⁱⁱ. Na dzień 1 listopada 2022, zanotowano 7 274 050 przekroczeń granicy ukraińsko-polskiej, a 1 469 032 obywateli Ukrainy ubiegało się o opiekę ze strony państwa polskiegoⁱⁱⁱ iv. Dysproporcja tych liczb wskazuje, że sporo obywateli/ek Ukrainy którzy dotarli do Polski, kontynuowali podróż do innych krajów, wrócili do Ukrainy lub też jeszcze nie rejestrowali się w Polsce. Potrzebna jest pilna i kompleksowa reakcja w zakresie bezpieczeństwa ze strony Polski i Ukrainy, uwzględniająca szczególne potrzeby uchodźców i osób wewnątrznie przesiedlonych (IDP), niezależnie od ich pochodzenia, w miarę jak osiadają w nowych kontekstach. Ustawa z dnia 12 marca 2022 r. o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa, określa prawa Ukraińców uciekających do Polski^v. Głosi ona, że władze krajowe i regionalne mogą oferować zakwaterowanie i wsparcie psychologiczne osobom szukającym schronienia, lecz nie mają takiego obowiązku. Ustawa wyklucza osoby o specjalnych potrzebach oraz uchodźców pochodzących z innych krajów, tym samym pogarszając ich sytuację i dodatkowo narażając na liczne zagrożenia.

Osoby przymusowo przesiedlone zderzają się z szeregiem problemów, z których część pojawiła się jeszcze przed wojną, a inne są typowe dla rzeczywistości wojennej. Ponad 1,5 miliona ludzi ze wschodniej Ukrainy i Krymu uciekło do innych części kraju od czasu rosyjskiej inwazji w 2014 roku. Przesiedleńcy wewnątrzni doświadczają przemocy systemowej (przemoc i nierówności zakorzenione w społeczeństwie), której efekty często potęguje stan zdrowia psychicznego. Dla przykładu, w roku 2018, 20,2% osób wewnątrznie

przesiedlonych w Ukrainie (w porównaniu z 12,2% ogółu populacji) doświadczało stanów „umiarkowanie ciężkiego” lub „poważnego” niepokoju^{vi}.

Wraz ze zwiększoną obecnością wojsk na obszarach zamieszkałych od roku 2014, wzrosła liczba zgłoszonych przypadków przemocy seksualnej i ze względu na płeć (SGBV) na „przejściach granicznych wejścia-wyjścia”^{vii}. Przemoc ze względu na płeć nie ma jednej uniwersalnej definicji^{viii}. Stały Komitet Międzyagencyjny (IASC) definiuje GBV jako „ogólne określenie każdego szkodliwego czynu popełnionego przeciwko człowiekowi, w oparciu o społecznie przypisane różnice płciowe między mężczyznami i kobietami. Obejmuje czyny powodujące cierpienie lub krzywdę fizyczną, seksualną, psychiczną, groźby takich czynów, wymuszanie i inne rodzaje naruszenia wolności”. Uchodźczynie są w większym stopniu narażone na ryzyko krzyżujących się form przemocy i wyzysku, w tym przemocy systemowej i interpersonalnej, takiej jak przemoc domowa. W jej przypadku zanotowano 50-procentowy wzrost zgłoszeń incydentów w latach 2018–2020. W Ukrainie wzrosła również przemoc seksualna związana z konfliktem (CRSV). Zespół ds. Monitorowania Praw Człowieka Wysokiego Komisarza ONZ ds. Praw Człowieka (OHCHR) otrzymał doniesienia o 124 domniemanych aktach CRSV na dzień 3 czerwca 2022 r. Dane wskazują na niedostateczne zgłaszanie przemocy, podobnie jak w wielu innych sytuacjach, ze względu na wstyd, stygmatyzację, społeczne, kulturowe oraz instytucjonalne bariery na które napotykają ofiary.

Ponadto, osoby przesiedlone wewnątrznie są bardziej narażone na handel ludźmi^{viii}. OHCHR definiuje to pojęcie jako: „...werbowanie, transport, przekazywanie, przetrzymywanie lub przyjmowanie osób z zastosowaniem gróźb lub użyciem siły lub też z wykorzystaniem innej formy przymusu, uprowadzenia, oszustwa, wprowadzenia w błąd, nadużycia władzy lub wykorzystania słabości, wręczenia lub przyjęcia płatności lub korzyści dla uzyskania zgody osoby mającej kontrolę nad inną osobą, w celu wykorzystania” (art. 3, 2000)^{ix}. Definicja tłumaczy wykorzystanie jako wymuszanie prostytucji lub innych form wykorzystania seksualnego, pracę lub usługi o charakterze przymusowym,

niewolnictwo lub praktyki podobne do niewolnictwa.

Wnioski z wcześniejszych projektów SEREDA wskazują że przemoc pojawia się na kontinuum: przed przesiedleniem, poprzez strefy konfliktu, w transporcie do i w miejscach schronienia^x. Ryzyko zagrożeń wzrasta wraz z odległościami, jakie pokonują uchodźcy/czynie: im dłuższa podróż, tym bardziej ryzykowna. Zagrożenie GBV rośnie na trasach transportu, a nawet w miejscach schronienia z różnych powodów, od utraty zasobów i ubóstwa, po ograniczoną ochronę prawną osób niebędących obywatelami krajów tranzytowych. Ponieważ społeczeństwo skupia się na przemocy związanej bezpośrednio z konfliktem, jej przypadki zdarzające się na trasach migracji lub w miejscach docelowych są rzadziej brane pod uwagę. Kraje sąsiadujące otwarcie przyjęły uchodźców, a jednak skala problemów przesiedlanych kobiet nie została rozwiązana dzięki odpowiednim zasobom, możliwościom, politycznej sile sprawczej, ani zarządzaniu.

Projekt „Uchodźcy z Ukrainy a ryzyko przemocy, wyzysku i handlu ludźmi” zbadał zagrożenia, doświadczenia i świadomość na temat GBV i handlu ludźmi w Polsce. Powstał, by pomóc w rozwoju adekwatnej polityki i środków ochronnych. Badanie jest częścią programu badawczego SEREDA, z rozszerzeniem na Europę Centralną i Wschodnią (CEE)^{xi}. Inicjatywę prowadził Uniwersytet w Birmingham, we współpracy z badaczami społecznymi z Polski i Ukrainy – z ukraińskiej organizacji pozarządowej Convictus.

Metodologia

Wielojęzyczna grupa badaczy i badaczek społecznych przeprowadziła pogłębione wywiady z 17 uchodźczyniami. W Polsce badania prowadzono w Warszawie, Gorzowie Wlkp. i w pobliskich wsiach. Rozmawiano także z 15 osobami przesiedlonymi wewnątrz we Lwowie i Czerniowcach od maja do czerwca 2022. Wywiady toczyły się w preferowanych przez osoby ankietowane językach: ukraińskim (14), rosyjskim (17) i mieszanym (1). Tabela 1 prezentuje grupę uczestniczek/ków: większość to kobiety ok. 20 i 30 roku życia (po 8), siedem ok. 40, po 4 w okolicach 50 i 60 r. ż. i 1 poniżej 20. Prawie wszystkie osoby

uczestniczące to obywatele i obywatelki Ukrainy (31) – i 1 obywatelka Rosji. 13 respondentek było zamężnych, 7 niezamężnych, 6 rozwiedzionych, z czego 4 miały osoby partnerskie, 1 nie była z nikim związana, a 1 była wdową. Większość (22) miała dzieci, a jedna trzecia (12) miała na utrzymaniu osoby starsze, jak rodzice czy dziadkowie. Miały różne warunki zamieszkania: 5 osób mieszkało w hotelu lub hostelu, 13 w prywatnych mieszkaniach, cztery w prywatnych domach, 9 w schroniskach i 1 w szkole. Osoby uczestniczące pochodziły z różnych regionów Ukrainy, w czym jedna trzecia (11) z obwodu charkowskiego.

Tabela 1: Dane osób przesiedlonych

Płeć		Narodowość	
Kobieta	26	Ukraińska	31
Mężczyzna	2	Rosyjska	1
Osoba transpłciowa	4		
Wiek		Stan cywilny	
Poniżej 20	1	Wolny/a	1
Ok. 20	8	W małżeństwie	13
Ok. 30	8	Po rozwodzie	6
Ok. 40	7	W stałym związku	4
Ok. 50	4	Niezamężna/nieżonaty	7
Ok. 60	4	Wdowa/wdowiec	1
Liczba dzieci		Liczba innych os. pod opieką	
Brak	10	Brak	20
1	10	1	8
2	10	2	2
3	2	3	1
		4	1
Zamieszkanie w Ukrainie		Zakwaterowanie	
Dystrykt Bucza	2	Hotel	3
Region			
Dniepropietrowski	1	Hostel	2
Żytomierz	1	Mieszkanie prywatne	13
Kijów	3	Dom prywatny	4
Dystrykt Krematorska	3	Schronisko	9
Krzywy Róg	1	Szkoła	1
Mariupol	1		
Odessa	2		
Połtawa	1		
Primorsk (Rosja)	1		
Siewierodoneck	1		
Obwód Charkowski	11		
Chersoń	1		
Czernichów	1		
Brak odpowiedzi	2		

Wywiady z 14 kluczowymi informatorami i informatorkami były prowadzone także w Polsce po polsku (11) i angielsku (3). Tabela 2 prezentuje przegląd zaangażowanych aktywistów/ek i osób świadczących usługi pomocowe. Większość kluczowych informatorów/ek (9) pochodziła z organizacji pozarządowych i oddolnych, troje było działaczami niezależnymi, a 2 z agencji ONZ. Jedna trzecia była koordynatorami/kami inicjatyw pomocowych, a 3 pełniło funkcje kierownicze wyższego szczebla. Rozmawialiśmy również z prawniczką, psycholożką i pracowniczką socjalną.

Dane były analizowane przy użyciu tematycznej analizy danych jakościowych. Jako rozszerzenie głównego projektu SERDA, otrzymaliśmy aprobatę etyczną Komisji ds. Oceny Etycznej Uniwersytetu w Birmingham. Uczestników i uczestniczki poinformowano w ich ojczystych językach o badaniu, procedurach etycznych, w tym o poufności i bezpiecznym przechowywaniu danych, by mogli/ły wyrazić świadomą zgodę. Uchodźców i przesiedleńców wewnętrznych pytano o zagrożenia i doświadczenia z GBV, handlem ludźmi strategię radzenia sobie, sięgania po pomoc i ograniczania ryzyka. Kluczowe informatorki pytano również o zagadnienia związane z bezpieczeństwem i narażeniem na przemoc wśród uchodźców, a także o strategię obrony oraz rekomendacje postępowania. Niniejszy raport opracowuje wnioski płynące z wywiadów, nakreślając zależności pomiędzy przemocą, przesiedleniami, a systemami migracji i pomocy humanitarnej. Zawiera także dwie infografiki – opowieść uchodźczynie (strona tytułowa) i zalecenia bezpieczeństwa dla uchodźców w Polsce (koniec dokumentu).

Tabela 2: Dane kluczowych informatorów/ek

Rodzaj organizacji		Rola	
Lokalne organizacje oddolne	2	Koordynator/ka	5
Samodzielni aktywiści_tki	3	Pracownik/czka społeczna	1
Fundacja niezarejestrowana	1	Prawnik/czka	1
INGO	1	Aktywista/tka	3
NGO	5	Psycholog_lożka	1
Agencja ONZ	2	Vice-przewodniczący/ca	2
		Współzałożyciel/ka	1

Kontynuacja doświadczenia i ryzyka przemocy

Wszyscy respondenci i respondentki zetknęli/ły się z przemocą wojenną. Niektóre z nich przeżyły przemoc ze względu na płeć przed wojną, w domu lub pracy. Podczas gdy niektóre mówiły o pojedynczych przypadkach doświadczeń swoich

lub znajomych, dla innych przemoc w jakiejś formie zaczęła się zanim opuścili kraj. Także w czasie konfliktu, podróży do miejsc schronienia, i w samych tych miejscach, nakładały się na siebie różne formy przemocy. Wielokrotnie raportowano przypadki przemocy i wyzysku podczas ucieczki z kraju i prób osiedlenia się w Polsce. Lista 1 nakreśla różne doświadczenia i ryzyka przemocy na poszczególnych etapach przymusowej migracji.

Lista 1: Doświadczenia przemocy na różnych etapach przymusowej migracji

Przemoc przed 24 lutego 2022

- Czynniki strukturalne: normalizacja GBV, normy patriarchalne, uprzedmiotowienie kobiet, bezkarność sprawców, wstyd i piętno związane z doświadczeniami przemocy seksualnej, brak profesjonalnego i godnego zaufania systemu wsparcia zdrowia psychicznego;
- CRSV od aneksji Krymu, konfliktu zbrojnego w Doniecku i obwodu Ługańskiego – 2014;
- Stygmatyzacja i dyskryminacja grup nieuprzywilejowanych: ataki fizyczne i werbalne wobec osób z niepełnosprawnościami, osób należących do mniejszości seksualnych, stygmatyzacja wokół zakażenia wirusem HIV i uzależnienia od narkotyków;
- Wyzysk pracowniczy osób wewnątrznie przesiedlonych;
- Przemoc domowa i przemoc w bliskich związkach (IPV);
- Molestowanie seksualne i nierówne traktowanie ze względu na płeć w miejscu pracy, utrudnianie przywództwa kobiet;
- Turystyka seksualna.

Przemoc po 24 lutego 2022

- Przymusowy pobór mężczyzn do wojska;
- Wzmoczona agresja militarna: niszczenie i rabowanie domów, majątku osobistego, rozboje, tortury;
- Oglądanie okrucieństw wojennych i ludzkich szczątków, głosy umierających uwięzionych w gruzach po nalotach, ataki na szkoły, szpitale i korytarze humanitarne;

- Ograniczenie i utrata zasobów: utrata pracy i źródeł dochodu, odcięcie od dostępu do czystej wody, udogodnień sanitarnych i higienicznych na terenach aktywnej agresji;
- Brak schronienia: wymuszona bezdomność i nędza, konieczność ukrywania się w piwnicach i podziemnych schronach przez wiele dni i tygodni, odmowa schronienia cywilom z powodu przepełnienia;
- Dzieci pozbawione możliwości edukacji i zabawy, zmuszone do spania na podłogach piwnic;
- Konflikty międzyludzkie i rodzinne oparte na różnych ideologiach i podziałach poglądów na temat wojny;
- Szantaż emocjonalny wobec kobiet w przemocowych związkach: albo pozostaniesz w Ukrainie, albo zrobię sobie krzywdę;
- Przemoc seksualna: seksualizacja kobiet i ataki słowne ze strony najeźdźców, oferty opieki milicji w zamian za seks, gwałty na kobietach i dzieciach jako broń wojenna i taktyka upokorzenia narodu ukraińskiego, morderstwa na ofiarach przemocy seksualnej.

Ryzyko przemocy podczas ucieczki

- Niebezpieczna i wyczerpująca podróż: ucieczki do nieznanymi miejsc, bez bagaży, w towarzystwie dzieci i starszych członków rodziny, eksplozje min i naloty na trasie, podróżowanie pociągami, autobusami, samochodami i pieszo, brak udogodnień dla os. z niepełnosprawnościami;
- Przemoc fizyczna i werbalna podczas podróży: przemoc wobec kobiet i osób transpłciowych w przepełnionych pociągach, konflikty etniczne i ideologiczne (odmienne poglądy na wojnę) w pociągach, w tym groźby śmierci);
- Molestowanie seksualne i nagabywanie podczas podróży po Ukrainie ze strony personelu wojskowego i kierowców, przypadki gwałtów ze strony kierowców-wolontariuszy i prywatnych gospodarzy w Polsce;
- Lęk przed obcymi: kobiety czuły się obserwowane przez mężczyzn na granicy i w centrach recepcyjnych;
- Bardzo wysokie ryzyko handlu ludźmi pośród uchodźców: notowano cechy przestępczości

zorganizowanej pod przykrywką pomocy w transporcie uchodźców;

- Utrata pieniędzy, związana z opłacanym z góry transportem „w ciemno”;
- Złe traktowanie na przejściach granicznych, w tym długie okresy czekania w kolejkach w niesprzyjających warunkach, zakaz korzystania z poczekalni na stacjach kolejowych podczas przesiadek (Austria)
- Rozłąka i utrata kontaktu z rodziną, zaginięcia kobiet i dzieci podczas ucieczki.

Przemoc i zagrożenia w miejscach schronienia

- Dyskryminacja i przemoc w pracy: wyzysk pracownicy (długie godziny pracy, zbyt niska płaca, bezrobocie), nękanie przez współpracowników, molestowanie seksualne w pracy, zwodnicze ogłoszenia o pracę (np. oferty dotyczące sprzętania, będące w istocie rekrutacją do świadczenia usług seksualnych w Polsce i Ukrainie), dyskryminacja transmężczyzn w Ukrainie;
- Przemoc w miejscach zamieszkania: fizyczna, seksualna i psychiczna ze strony prywatnych gospodarzy, wzmożenie przemocy domowej (Polska i Ukraina);
- Rasizm i ksenofobia: pojawianie się krzywdzących narracji antyuchodźczych, ksenofobiczne ataki słowne w przestrzeni publicznej (Polska);

- Prześladowanie online ukraińskich kobiet w Polsce;
- Konflikty wśród współrodaków: alienacja Ukraińców mówiących po rosyjsku w społecznościach uchodźczych, nadużycia emocjonalne i konflikty między obywatelami w tym samym miejscu zamieszkania (Polska i Ukraina);
- Brak zapewnionych praw reprodukcyjnych (np. dostęp do antykoncepcji i aborcji) w Polsce;
- Zagrożenia ekonomiczne: poleganie na organizacjach oddolnych i gospodarzach prywatnych, uchodźczynie wchodzące w związki w polskimi mężczyznami;
- Dzieci uchodźców, które w nowych szkołach w Polsce stanęły przed wyzwaniem adaptacyjnym i przejawiały trudne zachowania z powodu traumy wojennej, były źle traktowane przez nauczycieli i pozostawione bez wsparcia psychologicznego i emocjonalnego.

Przemoc i zagrożenia po powrocie

- Zwiększone zagrożenie przemocą, wyzyskiem i handlem ludźmi podczas powrotu do kraju, podwyższona niepewność i brak dostępu do niezbędnego wsparcia
- Wysokie zagrożenie przemocą wojenną.

Przemoc ze względu na płeć w strefach konfliktu i w podróży (Ukraina)

Wszystkie osoby uchodźcze i przesiedlone wewnętrznie uczestniczące w badaniu zetknęły się z przemocą i zagrożeniem życia, zarówno w miejscach zamieszkania, jak i podczas podróży do miejsca schronienia. Wiele z nich uciekało z terytoriów pod ostrzałem i musiało podjąć błyskawiczne decyzje o opuszczeniu domu:

„W Ukrainie z powodu wojny nie było ani jednego bezpiecznego miejsca. Postanowiłam więc uciec... praktycznie z niczym i w tym, co miałam na sobie. Tam były tłumy i korki... Wszyscy przerażeni, podczas dźwięków eksplozji... Uciekaliśmy w panice...”.

(Katerina, maj 2022, Polska)

Tych, którzy się wahali, do wyjazdu skłoniła obawa o przyszłość dzieci, pomimo obowiązków zawodowych i niepokoju. W kilku relacjach kobiety nie chciały opuszczać swoich mężów, ponieważ ceniły ich jako swoich obrońców. Życie na terytoriach okupowanych i ucieczkę z nich opisano jako przerażające doświadczenie. Jeden z respondentów, który uciekł z terenów okupowanych, porównał okupację do handlu ludźmi:

„Moim zdaniem, sama okupacja jest swego rodzaju handlem ludźmi. To czerpanie zysków z ludzkich zasobów, poddajesz się albo giniesz. Gdy tylko pojawiają się zakładnicy, jest to handel ludźmi i szantaż”.

(Wiktor, czerwiec 2022, Ukraina)

Wielu respondentów/ek opisywało traumatyczne wydarzenia, których doświadczyło w czasie wojny. Jedna z informaterek podzieliła się doświadczeniami uwięzionych w Mariupolu:

„Moja mama mówiła o kobiecie, która mieszka z nią w hostelu. Jej mąż służy w Mariupolu. Powiedział, że pod gruzami słyszą niezrozumiałe ludzkie krzyki. Z początku krzyczą dorośli i dzieci, potem dzieci, którym udaje się przeżyć, a potem

nikt już nie krzyczy”.

(Ludmiła, czerwiec 2022, Polska)

Inni wspominali doświadczenia ukrywania się w piwnicach i schronach podczas nalotów. Siedzenie w piwnicy lub budzenie się przy dźwiękach syren, stało się dla wielu Ukraińców i Ukrainek codziennością:

„Przez dwa tygodnie ukrywaliśmy się w piwnicy, to taki stan, w którym już nie rozpoznajesz gdzie jesteś i co się z tobą dzieje, po prostu śpisz lub nie śpisz”.

(Tamara, maj 2022, Polska)

Kilkoro respondentów podzieliło się pośrednimi informacjami o gwałtach na ukraińskich kobietach i dzieciach dokonanych przez armię rosyjską. Usłyszeli je od rodziny, współpracowników, dowiedzieli się o tym z mediów społecznościowych. Wiele kobiet obawiało się przemocy seksualnej związanej z konfliktem i brutalności sprawców:

„... Słyszałam historie o gwałtach rosyjskich żołnierzy na kobietach, dziewczętach, dzieciach... To okropne, że Rosjanie używają gwałtu jako metody wojny”.

(Natasza, czerwiec 2022, Ukraina)

„Mieliśmy dziewczyny z sąsiedniej wsi, które w wyniku przemocy trafiły do szpitala... To było naprawdę straszne. Mam koleżankę pracującą w szpitalu, dyżuruwała 42 dni bez przerwy... widziała je po operacji. Jeden lekarz powiedział - nie wiedziałem, gdzie zaszyć ranę. To było straszne”.

(Oksana, maj 2022, Ukraina)

Uciekając przed wojną, kobiety i mężczyźni podejmowali niebezpieczne podróże, często podczas rozłąki z rodzinami i w czasie nalotów, w obawie o swoje życie. Uciekający samochodami borykali się z niedoborami paliwa i korkami, a ci, którzy uciekali transportem publicznym, stali przez

długie godziny w przepełnionych pociągach i autobusach. Podczas ucieczki, wiele z nich czuło dezorientację i bezsilność:

„...znajdujesz się w stanie, w którym sama podróż jest przemocą... To była wymuszona decyzja, a ty jesteś pod presją. Strach był na każdym kroku – strach wsiadać do pociągu. W pierwszym zabrakło miejsc. Wszyscy przepychają się do środka; mężczyźni popychają swoje kobiety, matki i dzieci, by mogły dostać się jako pierwsze... W tym momencie nie czujesz się nawet człowiekiem, bo twoje siły fizyczne są wyczerpane”.

(Polina, maj 2022, Polska)

„Sama podróż była fizycznie trudna – mnóstwo niedogodności, szesnaście osób w przedziale. Ludzie są kompletnie zdezorientowani – szczególnie kobiety, które zostawiły w kraju swoich mężów”.

(Olena, maj 2022, Polska)

Niektóre respondentki straciły nadzieję przeżywając ciągły terror. Dwie z nich tak opisały te okoliczności:

„Od poranka 24 lutego, ciągle czekasz na śmierć. To jest właśnie najgorsze – nie, że śmierć sama w sobie jest okropna, ale świadomość, że może nadejść w każdej chwili”.

(Złata, maj 2022, Polska)

„W czasie bombardowania zatrzymali pociąg i kazali wszystkim wyłączyć telefony, w tej ciemności dziecko krzyczy: „Mamo, nie widzę cię! Mamo, nie widzę cię!”. Dzieci krzyczały i bardzo się bały, spadały bomby, wyła syrena. To nie jest horror – to jest to, co się teraz z tobą dzieje”.

(Wiktorija, czerwiec 2022, Polska)

Wyczerpanie i przedłużająca się ekspozycja na stres sprawiły, że ludzie byli mniej wyczuleni na niektóre sygnały zagrożenia. Jeden z respondentów wspominał: „Ludzie tracą czujność. Jechaliśmy siedemnaście godzin, jesteś zmęczony, nie spałeś, a ludzie mogą to wykorzystać”.

Ponadto, wojna i przymusowe wysiedlenia uniemożliwiły ograniczenie ryzyka związanego z COVID-19, wpływając na zdrowie fizyczne i psychiczne osób wewnętrznie przesiedlonych. Jedna ze starszych kobiet mówi:

„Martwiłam się, że mogę zarażać ludzi, bo wciąż jeszcze byłam chora. Mam nadzieję, że ludzie mi to wybaczą, lecz nie przyznałam się nikomu, że mam koronawirusa. Musiałam zaopiekować się wnukiem”.

(Anita, czerwiec 2022, Ukraina)

Przesiedlone kobiety doświadczały podczas podróży różnych rodzajów przemocy ze względu na płeć, w tym molestowania seksualnego, a także przemocy fizycznej i emocjonalnej w Ukrainie. Niektóre, z obawy przed molestowaniem seksualnym próbowały ukryć swoją kobiecość, nosząc luźne ubrania, obcinając i farbując włosy, aby nie przyciągać uwagi ogółu mężczyzn i żołnierzy na blokadach i w punktach kontrolnych. Mówiono, że mężczyźni na blokadach drogowych nękali młode kobiety i nie przepuszczali ich, mówiąc na przykład: „Nie pozwolimy ci odejść. Ładnym kobietom nie wolno opuszczać Chersonia”. Inne kobiety doświadczyły dyskryminacji ze względu na płeć podczas ucieczki. Na przykład, jeden mężczyzna zażądał od kobiet czyszczenia toalety w pociągu:

„W naszym pociągu był mężczyzna, któremu nie podobało się, jak inni ludzie korzystają z toalety. Powiedział, że ludzie nie powinni tam chodzić, zażądał, aby kobiety sprzątały toaletę, taka dyskryminacja ze względu na płeć... To narzekanie było dość stresujące”.

(Jana, maj 2022, Ukraina)

Osoby przewlekle chore i niepełnosprawne były podczas podróży zagrożone bardziej z powodu przepełnienia pociągów. Panika i stres ograniczały społeczną wrażliwość na osoby ze specyficznymi potrzebami zdrowotnymi. Również transmężczyźni byli obiektem słownych wyzwisk w autobusach i pociągach. Ponadto, kilka kobiet określiło brak dostępu do środków higieny menstruacyjnej podczas długich podróży bez dostępu do urządzeń sanitarnych, jako nie do zniesienia.

„Droga zabrała nam 21 godzin. Pobocza są zaminowane, nie można nawet iść do toalety. Musisz więc zmieniać podpaski w terenie, obok innych samochodów. Potem spaliśmy w szkole. Nie było prysznic ani wydzielonych pokoi”. (Włada, maj 2022, Ukraina)

"Displaced people are being used..."

I feel unhomely here."

FORCED MIGRANTS FACE VIOLENCE AND MULTIPLE RISKS

No one gave us information about gender-based violence

We are safe. But it affects your mental condition living with people who share the same grievance,

who also locked up their houses & left,

I could not find a job. I worked without pay on probation.

who also wait to hear news of loved ones...

I couldn't get hold of them.

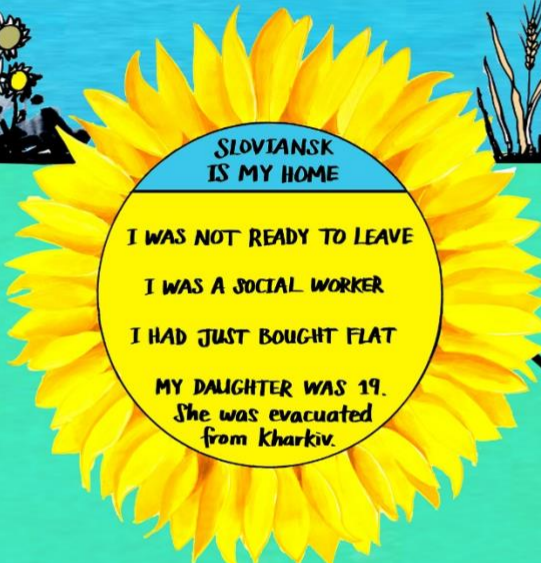
I advertised cleaning services but men also wanted sex.

I told my daughter to take photos of contacts, to do fact-checking on social media.

On the train to Lozova a man said women must clean the toilets.

People rushed on to crowded trains like animals.

We heard fighter planes above.

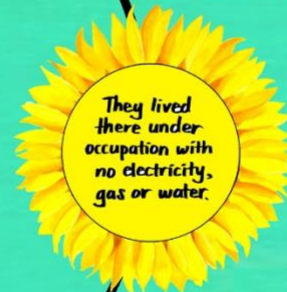

My father took her on a long, indirect journey to our village. All the windows & doors were smashed.

I couldn't eat, drink or sleep, I couldn't function.

We hid in a cellar with our 'escape backpacks'?

I got her back to Sloviansk but the war sound came nearer & louder.

I didn't want her to go through this again.

It was very, very stressful.

ACTIONS WITHIN COUNTRIES OF REFUGE & GENDER INSENSITIVE ASYLUM SYSTEMS CAN PERPETUATE, REINFORCE & EVEN INTRODUCE NEW HARMS

The SEREDA CEE Project

UNIVERSITY OF BIRMINGHAM IRIS

HOW CAN HUMANITARIAN AGENCIES & GOVERNMENTS MAKE PEOPLE SAFER & OFFER CARE WHEN THEY ARE MOBILE?

Przemoc ze względu na płeć w miejscach schronienia, zamieszkania i po powrocie (Polska i Ukraina)

Wielu uczestników/czek badania wspominało o niesprawiedliwych płacach i wyzysku pracowników w nieformalnej gastronomii, hotelarstwie i rolnictwie. Niektóre osoby uchodźcze spotykały się w Polsce z wyzyskami słownymi i rasizmem w pracy oraz w miejscach publicznych:

„Pewnego dnia rozmawiałam z synem w autobusie i zaatakowała nas kobieta. Zaczęła krzyczeć coś o tym, że przyjeżdżamy i robimy coś złego, co jej się nie podoba...” (Julia, maj 2022, Polska)

„...tym kobietom nie podoba się, że tu pracuję. To jest pasywno-agresywne zachowanie, znęcanie się nade mną. Zdanie: ‘Wracaj na swoją Ukrainę’ działa na mnie jak płachta na byka... Przyjazd tutaj to nie był mój wybór, praca tu – też nie”. (Sofia, czerwiec 2022, Polska)

Zdarzały się również przypadki przestępstw z nienawiści i sytuacje zazdrości. Dystrybucja świadczeń socjalnych (takich jak zasiłki na dzieci, „500+”, przyznawane rodzinom w Polsce) wśród potrzebujących Ukraińców, wywołała konflikt w pewnym otoczeniu w związku z różnicami zdań co do przeznaczenia środków publicznych.

Decyzja polskiego rządu o zaprzestaniu finansowania prywatnych gospodarzy latem 2022 r., wpłynęła na bezpieczeństwo mieszkaniowe wielu uchodźców/czyń. Dla niektórych, którzy nie mogli znaleźć godnej pracy, praca w warunkach wyzysku była ostatnią deską ratunku, by mogli pozwolić sobie na mieszkanie. Przy ograniczeniu zasiłków na dzieci, wiele osób nie mogło przepracować wystarczającej liczby godzin, aby być w stanie utrzymać swoje rodziny. Niektóre kobiety zostały zmuszone do powrotu do Ukrainy w celu uzyskania opieki medycznej, z powodu wykluczenia ze służby zdrowia i braku praw reprodukcyjnych, w tym dostępu do aborcji w Polsce. Inne wróciły z powodu utraty pracy. W niektórych przypadkach – wracały z powodu uzależnienia finansowego od mężczyzn pozostających w Ukrainie.

Kobiety były również ofiarami nadużyć ze strony osób niebędących ich partnerami. Fałszywe oferty pracy w mediach społecznościowych i na kanałach komunikacyjnych, jak Telegram i Facebook, miały na celu zwabienie młodych kobiet do świadczenia usług seksualnych. Niektóre respondentki podzieliły się doświadczeniami własnymi lub swoich znajomych z ofertami prostytutki ukrytymi pod pozorem wakatów w sektorze hotelarskim w Polsce i Ukrainie. Jedna z kobiet ujawniła:

„Kiedy przyjechaliśmy do Polski, miałam dużo kanałów na Telegramie. Jeden z nich zawierał wiadomość z ogłoszeniem o pracę z wysokim wynagrodzeniem za sprzątnięcie domu. Odpowiedziałam w prywatnej wiadomości, a potem przyszła odpowiedź, w której poprosili mnie, abym opowiedziała im o sobie, o mojej historii. Zdziwiłam się, ale powiedziałam im, że przyjechałam z Ukrainy, o moich dzieciach. Zaczęli opisywać pracę. Zadali mi pytanie, czy mogę pracować po godzinach. Oczywiście zgodziłam się, po czym okazało się, że jest to praca polegająca na świadczeniu usług seksualnych, a nie na sprzątnięciu domu. Wtedy powiedziano mi, ku mojemu zdziwieniu, takim dwuznacznym sformułowaniem, że ‘miejsca intymne też wymagają czyszczenia’”. (Sasza, maj 2022, Polska)

Doświadczenia związane z handlem ludźmi lub prostytutką w Polsce nie zostały bezpośrednio opowiedziane przez respondentki ze względu na ograniczoną liczebność próby, ale niektóre słyszały o takich przypadkach: *„Wiele problemów finansowych popycha kobiety nawet do prostytutki”*.

Krzywdy ze względu na płeć, od ucieczki do miejsc schronienia

Skumulowane doświadczenia przymusowego wysiedlenia, przemocy wojennej i innych form nadużyć spowodowały traumę o potencjalnie trwałych konsekwencjach. Większość respondentów i respondentek doznała urazów związanych z wojną, w tym obrażeń fizycznych i psychicznych. Wiele obawiało się o miejsce pobytu swoich bliskich, którzy pozostali w Ukrainie. Niektórzy czuli się winni opuszczając Ukrainę, jak opisano na liście 2. Chociaż wielu ukraińskich uchodźców i uchodźczyń miało dostęp do ochrony i opieki zdrowotnej w Polsce, niektórzy nadal nie wiedzieli, że mają do tego prawo. Byli także wykluczeni z opieki zdrowotnej ze względu na bariery językowe.

Lista 2: Zgłaszane przez respondentów skutki zdrowotne spowodowane urazami wojennymi i przemocą ze względu na płeć

Psychologiczne

- Szok i niedowierzenie w rzeczywistość
- Silny niepokój, ataki paniki
- Strach przed głośnymi dźwiękami i mężczyznami rosyjskojęzycznymi
- Silny stres psychiczny i ból emocjonalny
- Objawy stresu pourazowego (PTSD)
- Samoizolacja i agorafobia
- Poczucie samotności i porzucenia
- Myśli samobójcze, samookaleczenie
- Retrospekcje
- Zaburzenia snu
- Objawy depresji
- Poczucie beznadziejności i bezsilności
- Rozwój uzależnienia od alkoholu

Zdrowotne

- Urazy, blizny, oparzenia i złamania kości
- Chroniczny ból
- Niepełnosprawność fizyczna
- Problemy zdrowia reprodukcyjnego i ginekologiczne
- Wymuszona ciąża (z gwałtu) bez możliwości jej przerwania

Psychiczne obciążenie skumulowanymi wydarzeniami nadal wpływało na respondentów każdego dnia. Niektórzy tracili poczucie rzeczywistości, inni przeżywali szereg niepokojących emocji.

„Szczepnie mówiąc, nie zwracam na nikogo teraz uwagi, bo wciąż cała jestem w sobie, w swoich myślach. Z jakiegoś powodu nie zauważam niczego dookoła siebie”.

(Mila, maj 2022, Polska)

„Wszystko się we mnie zbiera, gdzieś uwidacznia się agresja, gdzieś stres. Nie zwróciłam się jeszcze nigdzie po pomoc psychologiczną...”

(Daryna, czerwiec 2022, Polska)

Uchodźcy i przesiedleńcy wewnętrzni żyli w ciągłym strachu i odczuwali utratę celu z powodu powracających wspomnień i traum. Niektórzy nie chcieli żyć, inni sięgali po terapię i leki.

„To było nie do zniesienia. Nie chciałam żyć i myśleć o czymkolwiek. Nie możesz wrócić do domu, mieszkanie z dziećmi nie wchodzi w grę, nie masz pracy i nie znasz języka”.

(Sara, czerwiec 2022, Polska)

„Wspomnienia przeszłości nie pozwalają mi żyć w spokoju... Jak tylko przelatuje samolot, zaczynasz odczuwać przerażenie... to ciągły strach i pamięć tego, jak mnie tu zapędzili... Wciąż

czekasz, aż przyjdą”.

(Alina, maj 2022, Polska)

„Przez cały ten czas biorę antydepresanty, bo nie mogę poradzić sobie z niepokojem. Po bombardowaniu Charkowa mam ataki paniki”. (Nastia, czerwiec 2022, Ukraina)

Czynniki ryzyka zwiększające podatność na przemoc i wyzysk

Trauma wojenna i szok wpłynęły na podatność uchodźców na wyzysk i zdolność oceny ryzyka związanego z bezpieczeństwem. Stany psychiczne takie jak rozpacz i bezradność zwiększyły ich podatność na przemoc. Fizyczne wyczerpanie spowodowane ucieczką przed wojną i długimi podróżami często sprawiało, że wysiedleńcy ignorowali potencjalne ryzyko wykorzystania. Wierzyli oni, że podczas ucieczki nic gorszego od przemocy zbrojnej nie może im się przydarzyć:

„Kiedy wybuchła wojna i uciekasz z domu z torbą podróżną, możesz pomyśleć że nic gorszego ci się nie może przydarzyć”. (Iwanna, czerwiec 2022, Ukraina)

Podczas, gdy niektóre osoby były zdezorientowane traumatyczną podróżą, wiele zachowywało czujność wobec potencjalnych zagrożeń, czując, że nie powinny nikomu ufać i polegać tylko na sobie. Niektóre obawiały się nadużyć ze strony nieznajomych i pseudo-wolontariuszy i przechowywały dokumenty osobiste w bezpiecznym miejscu:

„Cóż, są pseudo-wolontariusze, którzy mogą ci coś takiego powiedzieć... Zaoferować pomoc w przekroczeniu granicy... za pieniądze, dopłatę albo – mówią – daj paszport. W stanie szoku nie odpowiadasz za swoje czyny... Bałam się, że zabiorą mi paszport”. (Daniela, maj 2022, Polska)

Samotne podróżowanie lub brak krewnych czy przyjaciół w Polsce również zwiększały podatność na przemoc, podobnie jak brak kapitału ekonomicznego i zależność od innych, czy też nieświadomość własnych praw. Poziomy świadomości na temat GBV i handlu ludźmi różniły się wśród respondentów w Polsce i Ukrainie. Niektórzy zdobywali informacje o potencjalnych zagrożeniach ze stron rządowych, przekazu ustnego, mediów społecznościowych czy ulotek. Do innych nie docierały one wcale.

„Wiele osób ostrzegło mnie, że kobiety zaczęły zniknąć, że okradano je i gwałcono, w Polsce lub w drodze do Polski”.
(Olena, maj 2022, Polska)

Za najbardziej narażone na przemoc uważa się dzieci bez opieki, młode kobiety, podróżujące samotnie, kobiety określane jako atrakcyjne oraz kobiety z osobami bliskimi na utrzymaniu, ponieważ mogły one potrzebować więcej środków na wsparcie swoich krewnych, zarówno podczas migracji, jak i osiedlania.

Kobiety opiekujące się małymi dziećmi, dziećmi z niepełnosprawnościami i starszymi rodzicami często przejmowały główną odpowiedzialność za gospodarstwo domowe w wyniku zmieniającej się dynamiki w rodzinie oraz ról płciowych. Napotykały one dodatkową presję, aby zaspokoić podstawowe potrzeby swoich rodzin, w obliczu zwiększonego ryzyka wyzysku. W grupie wysokiego zagrożenia wyzyskiem znalazły się również osoby należące do mniejszości etnicznych, płciowych i seksualnych, narkomani, osoby zakażone wirusem HIV oraz osoby z niepełnosprawnościami. Ogólnie rzecz biorąc, brak wiedzy o swoich prawach, brak sieci wsparcia i bariery językowe zwiększały podatność na nadużycia.

Ponadto, orientalizacja i seksualizacja ukraińskich kobiet pojawiała się w dyskursie publicznym, zwłaszcza w mediach społecznościowych gdzie opisywane są jako bardziej uległe i atrakcyjniejsze fizycznie od polskich kobiet. Niektóre komentarze na grupach na Facebooku wyrażały przekonanie, że ukraińskie kobiety są uległe i nie odmówią seksu, pośrednio zachęcając do nadużyć.

Jeśli chodzi o osoby wewnętrznie przesiedlone w Ukrainie, większość z nich zmagająca się z ubóstwem i była zależna od przyjaciół, krewnych i trzeciego sektora, a niektórzy nie wiedzieli, jak ubiegać się o pomoc publiczną. Większość nie otrzymała informacji o ryzyku związanym z SGBV ani o tym, jak i gdzie szukać wsparcia. Ukraińska policja została opisana jako niewrażliwa na nadużycia emocjonalne i finansowe oraz obwiniająca ofiary. Jedna z osób przesiedlonych z Kijowa opisuje:

„Nie ma sensu chodzić na policję, są bezyteczni dopóki ich nie naciskasz. Udają, że nic się nie dzieje, nie chcą się tym zajmować”.

(Natalia, czerwiec 2022, Ukraina)

Przeszkody w zgłaszaniu przypadków przemocy w Polsce

Chociaż osoby świadczące pomoc zauważyły niską częstotliwość zgłoszeń SGBV (prawdopodobnie z powodu braku zaufania i pewności, że pomoc będzie skuteczna) przewidywały, że wzrośnie ona w przyszłości. Ograniczona liczba zgłoszeń nie oznacza, że przemoc, handel i wyzysk nie istnieją. Wskazuje raczej na bariery uniemożliwiające poszukiwanie wsparcia:

„W Polsce jest problem niezgłaszania przemocy, tak samo jak w Ukrainie. Teraz wyobraź sobie ukraińskie uchodźczynie w Polsce, dalej marginalizowane, w ogromnym stresie. Wyobrażam sobie, jak ogromna liczba przypadków zostanie niezareportowana, że będziemy słyszeć tylko o jednostkowych incydentach...”

(Katarzyna, koordynatorka krajowego NGO, czerwiec 2022, Polska)

Pomimo obszernych zasobów informacji skierowanych do uchodźców w Polsce, ofiary często nie wiedziały, gdzie szukać wsparcia i jakie usługi są dostępne dla uchodźców, co wskazuje, że informacje mogły nie docierać do najbardziej narażonych grup. Dla przykładu, osoby które przyjechały prywatnymi samochodami i nie dotarły do punktów recepcyjnych na dworcach, nie wiedziały gdzie się kierować. Ponadto, brak prywatności w schroniskach utrudnia uchodźczynom opowiadanie o traumatycznych przeżyciach. Wstyd i stygmatyzacja nie pozwalały ofiarom szukać wsparcia. Bariera językowa i niemożność porozumiewania się w lokalnym języku uniemożliwiła kontakt z infolinią ds. przemocy domowej i policją:

„Podobno powiedziano mi, gdzie mogę szukać pomocy. Ale ja nie mówię po polsku, więc za mało zrozumiałam. Teraz zdaję sobie sprawę, że mogłabym zadzwonić na infolinię dotyczącą przemocy domowej, pójść na policję i zgłosić pobicie. Ale byłam tak wyczerpana emocjonalnie, że rozmowa o tym była fizycznie bolesna... Byłam sparaliżowana strachem, bo niedawno byłam w Ukrainie, nic nie mogłam zrobić. Jestem zmiażdżona, bezbronna”. (Mila, maj 2022, Polska)

Niektórzy respondenci z organizacji pomocowych określali sektor przeciwdziałania przemocy wobec kobiet w Polsce jako niewystarczająco skuteczny w systemowym wsparciu ofiar. Oczekiwali oni, że wzmocnienie tego sektora na różne sposoby (np. poprzez podnoszenie świadomości społecznej, zwiększanie kompetencji personelu medycznego, policji i władz), doprowadzi również do lepszej ochrony ukraińskich kobiet. Zgłoszono, że rozpowszechnienie stereotypów związanych z płcią w służbach publicznych, kultura obwiniania ofiar i brak wrażliwości na problematykę płci w połączeniu z brakiem odpowiedniego szkolenia wzmocniają poczucie winy i stygmatyzację osób, które przeżyły GBV. Pomimo istniejących procedur pracy z ofiarami GBV zgłaszano, że są one niedostatecznie realizowane. Zainteresowanie szkoleniem specjalistów i wolontariuszy, którzy mogliby być pierwszymi punktami kontaktowymi dla zainteresowanych, było niewielkie.

Duża rotacja pracowników socjalnych, psychologów i innych usługodawców osłabiła zdolność do stworzenia trwałych ram wsparcia dla osób, które zetknęły się z GBV:

„Niestety, nie da się w ciągu kilku tygodni załatać trudności strukturalnych i niezaspokojonych potrzeb ofiar przemocy, które nagromadziły się przez lata i o których tak krzyczą. Nie da się w ciągu

kilku tygodni zmienić definicji gwałtu, uczynić aborcji bardziej dostępnej, przeszkolić prokuratorów i policjantów, i cały wymiar sprawiedliwości, czy uznać molestowanie za przestępstwo... jeżeli dalej będziemy walczyć o lepsze ściganie sprawców przemocy i lepszą ochronę ofiar przemocy, to walczymy też o Ukrainki .”
(Anna, oddolna aktywistka, maj 2022, Polska)

Czynniki ochronne zwiększające odporność na przemoc i wyzysk

Uchodźczynie stosowały szereg strategii radzenia sobie z traumą i niepewnością co do przyszłości. Wiele polegało na swoich mocnych stronach i cechach osobistych, by przetrwać w azylu:

„Nie wierzymy, że każdy może nas ochronić. My, ukraińskie kobiety, musimy liczyć przede wszystkim na siebie”.
(Aleksandra, czerwiec 2022, Polska)

Ci, którzy mieli więzi społeczne, liczyli na wsparcie rodziny i przyjaciół. Wielu uczestniczących w sesjach z psychologami mówiło, że sesje pomogły im przezwyciężyć głębokie traumy i rozpocząć proces zdrowienia. Aczkolwiek, wsparcie to było krótkotrwałe i często bez odpowiedniego tłumaczenia. Niektóre respondentki brały udział w kursach językowych, pracowały i generalnie podejmowały różne działania, aby odwrócić uwagę od destrukcyjnych myśli i powracających wspomnień. Mieszkanie z dziećmi i opieka nad nimi były ważnym czynnikiem dla wielu matek, które pomagały dzieciom zdrowieć z wojennej traumy i starały się zapewnić im lepszą przyszłość. Wrażliwość na bezpieczeństwo dzieci została również wymieniona jako czynnik ochronny. Podczas gdy niektórzy lubili spotykać się z rodakami w celu wzajemnego wsparcia emocjonalnego, inni unikali kontaktów społecznych i wybierali samoizolację jako technikę radzenia sobie. Mieszkańcy centrum dla przesiedleńców w Ukrainie wspominali, że wspólne sprzątanie czy gotowanie wzmacniało ich mechanizmy obronne. Inni angażowali się wolontaryjnie w dystrybucję pomocy humanitarnej. Wielu przemieszczało się w grupach, w nadziei, że zmniejszy to ryzyko ataków. Używali też różnych metod ochronnych, jak

informowanie rodziny o swoich planach, wysyłanie zdjęć środków transportu, czy pilnowanie dokumentów.

Znacząca część respondentów/ek czerpała również siłę z wiary, modlitwy i chodzenia do kościoła. Niektórzy odnaleźli spokój w obcowaniu z naturą i odwiedzaniu lokalnych parków. Ponadto, pomoc i wskazówki otrzymane od właścicieli mieszkań wzmacniały poczucie siły uchodźców i ich zdolność do adaptacji w nowym środowisku.

Wreszcie, kluczowymi czynnikami w budowaniu odporności psychicznej były samowystarczalność w kraju azylu poprzez dostęp do bezpiecznych mieszkań, możliwość pracy i dostęp do świadczeń. Po rejestracji (otrzymaniu numeru PESEL) uchodźcy/czynie mieli prawo do podstawowych świadczeń socjalnych. W Ukrainie, osoby które uzyskały status przesiedleńca w latach 2014-2021, borykały się z problemami administracyjnymi utrudniającymi odbiór świadczeń.

Odpowiedzi oddolne: solidarność przy braku rozwiązań systemowych

Po wybuchu wojny, polskie społeczeństwo obywatelskie oraz sektor prywatny okazały dużą solidarność z uchodźcami/czyniami. Szereg NGOów, do tej pory niezwiązanych z działalnością humanitarną lub pracą na rzecz migrantów i uchodźców, odpowiedział na sytuację błyskawicznie, zaspakajając podstawowe potrzeby

uchodźców w obliczu braku odpowiedzi ze strony rządu. Organizacje nieformalne i oddolne często uzupełniały wolontariuszami ważne luki w udzielaniu pomocy. Umożliwiały tym samym uchodźcom przeniesienie się do innych miast, znalezienie zakwaterowania oraz uzyskanie emocjonalnego i praktycznego wsparcia.

„Opowiedziałyśmy naszą historię, a oni wpuścili nas do swoich serc i mieszkań. Kiedy byliśmy razem, moje morale zaczęło się podnosić”. (Uliana, maj 2022, Polska)

Polskie sieci organizacji pozarządowych szybko zmobilizowały się do reagowania na sytuację kryzysową, zbierając fundusze na budowanie kompetencji zespołu i zatrudnianie tłumaczy. Infolinie udzielające wsparcia osobom doświadczającym przemocy, zostały szybko rozszerzone o udzielanie wsparcia w języku ukraińskim i/lub rosyjskim. Dostosowano kanały komunikacji, ponieważ materiały drukowane zostały uznane za nieskuteczne, a organizacje zainwestowały czas i środki, aby dotrzeć do uchodźców/czyń w mediach społecznościowych. Pojawiły się nowe inicjatywy oddolne, angażujące samych uchodźców i uchodźczynie do udzielania wsparcia podczas podróży i kierowania do organizacji oferujących usługi pomocy ofiarom przemocy ze względu na płeć w krajach schronienia. Pojawienie się międzynarodowych organizacji zostało przyjęte z mieszanymi uczuciami: niektóre znane krajowe organizacje pozarządowe czuły się traktowane protekcyjnie przez te międzynarodowe, które nie były świadome możliwości operacyjnych organizacji polskich. Interwencje dużych organizacji humanitarnych na granicach były krótkotrwałe, a czasami kończyły się bez uprzedzenia.

Organizacje kobiece, migranckie i uchodźcze zainicjowały zajęcia rekreacyjne i sieciujące dla Ukrainek (np. grupy matek i spotkania informacyjne) w celu wspierania ich długoterminowej integracji. Jednak działacze/czki oczekiwali/ły, że rząd będzie kierował działaniami na rzecz uchodźców, zapewniając im wsparcie na

dużą skalę, wypełniające luki wykraczające poza to, co mogą zaoferować sieci obywatelskie.

Ponadto, niektórzy informatorzy opisali brak skoordynowanej reakcji państwa na przybycie uchodźców jako przeniesienie odpowiedzialności za ochronę z władz na samych uchodźców, co uznano za nieetyczne. To obarczenie odpowiedzialnością poskutkowało nadmiernym obciążeniem NGOów jako kluczowych podmiotów mających udzielać natychmiastowej i krótkoterminowej pomocy.

Niedofinansowanie przyczyniło się do wypalenia zawodowego wielu wolontariuszy/ek. Jedna z działaczek podkreśliła:

„Mamy wielu przeszkolonych specjalistów, którzy pomagają od lat, ale robią to za darmo i nie są w stanie całkowicie się temu poświęcić... Może więc państwo powinno przyjrzeć się temu, co już mamy, bo nie musimy tworzyć nowych struktur... To, czego teraz potrzebujemy, to zapewnienie, aby jeden wolontariusz po drugim tak po prostu nie zniknął”. (Karolina, oddolna aktywistka, maj 2022, Polska)

Wiele międzynarodowych oraz lokalnych organizacji w Ukrainie zajmuje się tematami związanymi z GBV. Przykładowo, Subcluster GBV, należący do Protection Cluster Ukraine uruchomił siedem krajowych centrów (Sub-National Hubs w Winnicy, Dnieprze, Kijowie, Połtawie, Użhorodzie, Lwowie i Odessie), obejmujących 21 obwodów Ukrainy, z wyłączeniem terytoriów okupowanych lub obszarów aktywnych walk. Jednocześnie, wielu uczestników badania wskazywało na brak informacji na temat zasiłków i innego rodzaju pomocy państwa dla osób wewnętrznie przesiedlonych. Podobnie, Subcluster GBV działa w różnych regionach Polski, ułatwiając koordynację różnych interesariuszy, budowanie potencjału i aktualizację operacyjną^{xii}.

Związki pomiędzy przemocą, wysiedlaniem, systemami migracji i pomocy humanitarnej

Zidentyfikowano sześć zależności między przemocą, wyzyskiem, przesiedleniami wewnętrznymi i systemami humanitarnymi, imigracyjnymi i azylowymi. Są opisane poniżej.

Ograniczone środki bezpieczeństwa podczas podróży uchodźców

Na wczesnym etapie kryzysu, wolontariusze i oddolne kolektywy organizowane ad hoc koordynowały nieformalnym transportem, by rozładować masowy napływ uchodźców do Polski. Usługi świadczone były chaotycznie, bez systemowej koordynacji i zabezpieczeń:

„W Medyce [miejsowość przygraniczna] trwa festiwal wolontariatu. To dzięki terytorium, w którym mieszkają się komunikaty organizacji i wolontariuszy... informacje oficjalne gubią się, lub nie ma ich wcale. Chodzisz tam pomiędzy namiotami wolontariuszy, wszyscy częstują cię jedzeniem... to taki [festiwal muzyczny] Woodstock. Nie ma ani jednego miejsca, w którym uchodźca może poczuć się bezpiecznie, czy dowiedzieć się, co stanie się z nim dalej”. (Zuzanna, koordynatorka krajowego NGO, czerwiec 2022, Polska)

Mężczyźni, którzy oferowali uchodźcom/czyniom prywatny transport i/lub zakwaterowanie, deklarowali chęć pomocy młodym ukraińskim kobietom bez dzieci. Kilka kobiet zgwałcono i wykorzystano seksualnie podczas nieformalnie organizowanego transportu. Wprowadzony

później system rejestracji dokumentów i rejestrów karnych dotyczących kierowców odbierających uchodźców (koordynowany przez harcerzy, strażaków i Wojsko Obrony Terytorialnej) nie był skuteczny w przeprowadzaniu kontroli bezpieczeństwa i monitorowaniu bezpiecznego dotarcia do deklarowanych miejsc docelowych. Rejestracja wolontariuszy w punktach recepcyjnych nie obejmowała ich weryfikacji, co budziło poważne obawy dotyczące bezpieczeństwa. Każdy mógł zarejestrować się jako wolontariusz posługując się dowodem osobistym.

Istniało ryzyko nadużyć i wyzysku przez osoby podające się za pracowników humanitarnych, noszące kamizelki odblaskowe, ale niezwiązane z żadną organizacją:

„...każdy może zapisać się do wolontariatu, wystarczy że przyjdzie i pokaże dowód. I nic nie stoi na przeszkodzie, aby zwabić kogoś do środka transportu. Mogą to robić dyskretnie i nie wyglądać podejrzanie... ludzie, którzy organizują wolontariat np. na dworcu kolejowym, nie zdają sobie z tego sprawy, ale ubierając wolontariuszy w kamizelki odblaskowe dają uchodźcom zielone światło, aby im ufali”. (Anna, koordynatorka krajowego NGO, czerwiec 2022, Polska)

Wymuszanie zależności i rywalizacja o zasoby w Polsce

Niektóre uchodźczynie z doświadczeniem przemocy domowej w Ukrainie, dołączyły w Polsce do swoich partnerów, którzy wcześniej zaczęli tu pracować i ponownie doświadczyły przemocy.

„Wszystkie te wydarzenia [związane z wojną] sprawiły, że zrezygnowałam z pracy i wyjechałam z domu. To samo w sobie było aktem przemocy, lecz gdy zetknęłam się z agresją ze strony męża, nie mogłam tego dłużej tolerować”. (Mila, maj 2022, Polska)

Niektóre maltretowane przez swoich partnerów kobiety, czuły się winne w kontekście zgłoszenia osób, które udzieliły im pomocy.

Stosowanie procedur niebieskiej karty w Polsce pozostawało niejednoznaczne w stosunku do obywaterek Ukrainy. Z powodu opóźnień w wypłacie świadczeń w Polsce, niektóre kobiety były uzależnione finansowo od byłych, przemocowych partnerów. Niektórzy mężczyźni domagali się powrotu małżonek do domu.

Część kobiet rejestrowała się w ZUS przy pomocy mężczyzn, którzy za pośrednictwem swojego

e-maila i numeru telefonu mieli dostęp do ich kont, co mogło przerodzić się w formę kontroli nad ich finansami i mobilnością.

Kobiety w mniejszych miejscowościach nie miały dostępu do pracy i pozostawały zależne od opieki społecznej. Bariera językowa i brak zapewnionej opieki nad dziećmi również ograniczały możliwości pracy i samowystarczalność. Bezcynność i poczucie zależności od innych często pogłębiały istniejącą traumę i tym samym zwiększały podatność na wyzysk i ataki.

Nieskoordynowane procedury uchodźcze nie uwzględniające traumy

Słabo skoordynowana odpowiedź na napływ uchodźców nie uwzględniała w jaki sposób trauma wojenna i warunki psychologiczne wynikające z przymusowego wysiedlenia i separacji rodzin mogą wpływać na podatność na przemoc i wykorzystanie. Szczególnie traumatyzujące były fizycznie wyczerpujące i długie podróże do miejsc azylu. Powodowały nieostrożne działania w poszukiwaniu schronienia, potęgowały niepokój. Nadmiar informacji był przekazywany uchodźcom w stanie stresu i dezorientacji. Niezdolność do przyswajania wielu informacji podczas ucieczki oznaczała, że wielu respondentów/tek nie było świadomych zagrożeń, swoich praw i tego, gdzie szukać pomocy podczas podróży:

„Nawet ja, wchodząc do ośrodka recepcyjnego, wiedząc o wielu rzeczach, które się tam dzieją, byłam trochę przytłoczona ilością informacji. Tysiące plakatów, tysiące ulotek i tysiące rzeczy

do zrobienia. Muszę się tu zarejestrować, muszę tam iść, muszę to zrobić... I to są informacje, które, wiadomo, niekoniecznie będą potrzebne pierwszego dnia przyjazdu...” (Katarzyna, koordynatorka krajowego NGO, maj 2022, Polska)

Kampanie informacyjne na temat wyzysku i handlu ludźmi często prezentowano w niekomunikatywny dla uchodźców sposób:

„Kampanie informacyjne ostrzegające przed tymi zagrożeniami są konstruowane w taki sposób, że uchodźcy nie identyfikują się z tymi problemami. Typowy plakat ostrzegający przed handlem ludźmi, przedstawia dziecko lub kobietę z zakrytą twarzą, na czarnym tle. To wygląda przerażająco. Jak z horroru. To nie wygląda na coś, co mogłoby ci się przydarzyć jutro.” (Marzena, przewodnicząca organizacji oddolnej, czerwiec 2022, Polska)

Wyzysk pracowniczy i dyskryminacja osób wewnątrz przesiedlonych w Ukrainie

Część uczestników i uczestniczek badania miała możliwość pracy zdalnej. Jednak, jak wykazuje nasze badanie przeprowadzone 2-3 miesiące po ucieczce, większość została bezrobotna. Dla przykładu, 20-letnia kobieta przesiedlona wewnątrz kraju w Ukrainie Zachodniej,

wspomniała o pracy dla dwóch sieciowych restauracji, w każdej na dwutygodniowym okresie próbnym, bez wynagrodzenia. Niektórzy uważają wyzysk pracowniczy za formę dyskryminacji osób wewnątrznie przesiedlonych.

„... z tego, co rozumiem, to właśnie przesiedleńców wykorzystuje się w ten sposób. Ostatnio mój chłopak miał rozmowę o pracę i powiedzieli mu: ‘trzy tygodnie okresu próbnego, płacimy ci małą fortunę, ale pracujesz codziennie od 6 rano do 6 wieczorem’. I obiecali mu pensję w wysokości 3000 miesięcznie. Tylko dlatego, że nie masz dokąd pójść! Ta kwota nie wystarcza nawet na wynajęcie pokoju w miejscowości, w której się osiedliliśmy”.

(Jarina, maj 2022, Ukraina)

Część przesiedleńców tłumaczyła, że pracodawcy nie chcą ich zatrudniać ze względu na ich tymczasowy status w miastach pobytu, zwłaszcza gdy są zameldowane gdzieś indziej. Mówiono również o pracy seksualnej. Na przykład, po zareklamowaniu swoich usług sprzątania, młoda uczestniczka badania zaczęła otrzymywać wiadomości od mężczyzn pytających o usługi seksualne:

„Sprzątasz, a po sprzątaniu wykonujesz ‘kobiece obowiązki’ Jesteś mile widziana, ale musisz być ubrana jak prawdziwa kobieta”.

(Zoja, maj 2022, Ukraina)

Inna młoda uczestniczka badania opowiedziała, jak podczas zwykłej rozmowy kwalifikacyjnej ona i jej partner otrzymali propozycję pracy w branży pornograficznej. Podobne oferty złożono innemu uczestnikowi, w miejscu publicznym.

Brak prywatności w mieszkaniach oraz liczne zagrożenia u prywatnych gospodarzy

Osoby wewnątrznie przesiedlone w Ukrainie borykały się z brakiem schronienia, a właściciele mieszkań łatwo manipulowali kosztami czynszu, zapewniając minimalne warunki życia przy ekstremalnie rosnących opłatach za wynajem. W niektórych lokalizacjach trudno było żyć bez

podstawowych udogodnień i warunków bezpieczeństwa:

„Przyjechaliśmy do Winników [miasto w obwodzie lwowskim] i wynajęliśmy dom dla dwóch osób. Kiedy przyjechaliśmy, były tam też osoby z Kramatorska, które zajmowały jeden pokój. Ale kiedy przyszła gospodyni, powiedziała: ‘Nie spodziewałam się, że będzie was tak dużo’. Umówiliśmy się na cenę – 6000 hrywien [ok. 166 euro] na dom, a kiedy przyszła, mówi: ‘nie, teraz jest 7000 – za dużo was tu jest’. Brak pralki, nie działa lodówka, nie działa kanalizacja, woda jest zepsuta. Czy to nie przemoc?”.

(Wera, maj 2022, Kramatorsk, przesiedlona z okupowanej części obwodu donieckiego w 2014, Ukraina)

Wielu respondentów mieszkało w przeludnionych mieszkaniach, w towarzystwie osób o podobnych doświadczeniach, co wzmocniło ich traumę. Tak opisuje to jedna kobieta, która mieszkała w hostelu z ośmioma osobami w pokoju:

„Ta sytuacja wpływa na twój stan psychiczny, kiedy spędzasz czas z ludźmi takimi jak ty... z podobnymi doświadczeniami, a nie z miejscowymi. Jesteśmy zamknięci w tym samym pokoju, ludzie, którzy podzielają tę samą krzywdę, którzy pozamykali swoje domy i wyjechali. Każdy ma członka rodziny, który stamtąd dzwoni i czuje się zobowiązany podzielić się tym z innymi mieszkańcami. To sprawia, że martwisz się trzy razy bardziej” (Niura, maj 2022, IDP, obwód czernichowski, Ukraina)

Znalezienie prywatnej przestrzeni było niezbędne do przetrwania i wyjścia z traumy. Choć wydzielenie oddzielnych pomieszczeń było często niemożliwe, to w schroniskach podejmowano pewne działania w celu złagodzenia głośniejszych dźwięków i ewentualnych konfliktów. Na przykład, schronisko w Czerniowcach ustanowiło pewne zasady, takie jak zakaz spożywania alkoholu w pomieszczeniach – by zminimalizować ryzyko przemocy. Jednak zagrożenia bezpieczeństwa były powszechne wśród ukraińskich IDP. Jedna kobieta wspominała o ofertach zakwaterowania od mężczyzn skierowanych do kobiet z określonych

grup wiekowych, podczas gdy inna mówiła o ofercie zakwaterowania we Lwowie w zamian za seks:

„... Powiedział, że ma pokój do wynajęcia. Potem dowiedziałam się, że nie ma żadnego pokoju, a ja miałam z nim zamieszkać. Chciał żebym z nim sypiała w zamian za możliwość zamieszkania u niego”. (Tania, czerwiec 2022, Ukraina)

W Polsce brak scentralizowanej koordynacji i niewystarczające kontrole prywatnych gospodarzy i mieszkań zwiększyły niepokój uchodźców o potencjalne krzywdy. Niektóre uchodźczynie obawiały się o swoje bezpieczeństwo mieszkając w domach nieznanymi osobami.

„... miałam jakiś wewnętrzny strach, choć jeszcze nie zdawałam sobie sprawy, do jakiej rodziny się wprowadziłam... Gdyby wynajem był scentralizowany, a właściciele mieszkań należeli by do jakiegoś rejestru, czułabym się bezpieczniej”. (Mila, maj 2022, Polska)

Niestabilny tymczasowy wynajem bez prywatności i przestrzeni osobistej pogłębiał traumę i zwiększał ryzyko wtórnej wiktyimizacji. Na przykład, mieszkanie w jednym pokoju z dziećmi i krewnymi mogło prowadzić do konfliktów międzypokoleniowych w rodzinie. Niektóre uchodźczynie były atakowane werbalnie i fizycznie w przepełnionych ośrodkach recepcyjnych i podczas gościny w domach prywatnych przez inne uchodźczynie. Inne wskazywały na przypadki przemocy emocjonalnej ze strony gospodarzy:

„Z czasem okazało się, że dziewczyna, która nas gościła cierpi na zaburzenia psychiczne. Nie wiedziałam już, czy przyjeżdżanie tu miało sens, czy lepiej dla nas było zostać w Ukrainie... Miała załamania w naszej obecności... Nie znałam języka, nie wiedziałam dokąd się zwrócić... Rzuciła przedmiotami, krzyczała i tak dalej. Moje dziecko błagało, żeby wracać do domu, bardzo się bało”. (Jana, czerwiec 2022, Polska)

Uchodźczynie przyjmowane przez prywatnych gospodarzy często żyły w ciągłym strachu, stresie i pod presją. Czują się nieswojo, obawiały się, że

powodują niedogodności, uważały na to co robiły, co jadły. Obawiały się również, że zrobią coś złego, np. zajmą łazienkę, gdy inni będą jej potrzebować. Niektóre miały poczucie obowiązku wobec swoich gospodarzy:

„Nie ma absolutnie żadnej przestrzeni osobistej. Nawet, wiesz, nie możesz płakać... tu się mieszka z obcymi, z obcymi... Po prostu nie mogę nawet iść pod prysznic, by płakać, bo tam zawsze jest kolejka. Stale. Potem biegają dzieci, potem ktoś inny. Wszyscy są bardzo zainteresowani tym, co tam robisz. Co tam jesz, co masz na stole...”
(Julia, czerwiec 2022, Polska)

Część badanych nie mogła płacić za mieszkanie bez zatrudnienia lub pracując w niepełnym wymiarze godzin. Cięcia w płatnościach rządowych dla osób prywatnych oznaczały, że niektórzy uchodźcy musieli sami pokrywać wydatki na utrzymanie. Z powodu braku stabilnego, niedrogiego wynajmu część uchodźczyń wróciła do Ukrainy, do przemocowych partnerów. Kobiety utrzymujące dzieci i osoby starsze często miały trudności ze znalezieniem odpowiedniego mieszkania, dlatego pozostawały w ośrodkach recepcyjnych lub obozach dla uchodźców, prowadzonych m.in. w szkołach. Niektóre z tych miejsc nie były przystosowane do goszczenia uchodźców ze specjalnymi potrzebami, np. z niepełnosprawnościami. Ośrodki dla uchodźców zapewniane przez władze miasta (np. na stadionach) często nie były wyposażane w urządzenia sanitarne. Niektórzy interesariusze/szki wskazywali przypadki zagrożenia przemocą w ośrodkach dla uchodźców, w oparciu o prośby o tabletki „dzień po”.

Ograniczona wrażliwość na potrzebę ochrony uchodźców i możliwość niesienia pomocy

Biorąc pod uwagę dużą liczbę nowo przesiedlonych osób przybywających w bardzo krótkim czasie do Polski, instytucje publiczne miały ograniczone możliwości włączenia ochrony kobiet i dzieci-uchodźców do swojej pracy. Personel kontrolny granicznej został opisany jako nieprzygotowany do reagowania na potrzeby uchodźców/czyń

z uwzględnieniem płci. Heteropatriarchalne normy społeczne (tj. kultura obwiniania ofiar) ukształtowały sposób, w jaki osoby sprawujące władzę podchodziły do osób uchodźczych. Służby publiczne (w tym pracownicy/czki socjalni/e i personel punktów recepcyjnych), personel medyczny i wolontariusze/ki udzielający pomocy uchodźcom wymagali/ły przeszkolenia w celu podniesienia jakości wsparcia oferowanego ukraińskim kobietom i przyjęcia podejścia zorientowanego na osoby ocalałe. Brakowało usług zaspokajających specjalne potrzeby uchodźczyń, a głównym specjalistom i służbom zajmującym się przemocą seksualną brakowało wiedzy fachowej potrzebnej do pracy z osobami uchodźczymi. Brak rozwiązań w zakresie zdrowia reprodukcyjnego dla ofiar przemocy doprowadził w niektórych przypadkach do utraty życia:

„...Rosjanie zgwałcili dziewczynę. Potem przekroczyła granicę i okazało się, że jest w ciąży. Nie chciała dziecka. W Polsce aborcja jest zabroniona... dziewczyna odbiera sobie życie, bo trauma jest zbyt duża”. (Olena, maj 2022, Polska)

Wsparcie zdrowia psychicznego finansowane przez Narodowy Fundusz Zdrowia w Polsce było trudno dostępne (długie kolejki) i niskiej jakości. Organizacjom migranckim brakowało funduszy na zwiększanie możliwości dotarcia do ocalałych z podejściem wrażliwym na kwestie płci. Osoby pozostałe w Ukrainie wspominały, że tamtejsze usługi pomocy psychologicznej również działały nieadekwatnie. Podkreślano także znaczenie jakościowej opieki psychologicznej dla wszystkich dotkniętych traumą wojny.

„Próbowałam bezpłatnych porad lekarskich, lecz niestety, doktorzy radzili mi bym napiła się rumianku”. (Rusłana, czerwiec 2022, IDP z Krematorska w Zachodniej Ukrainie)

Co więcej, nieletni (osoby poniżej 18 roku życia) bez opieki w Polsce zostali poddani obowiązkowym procedurom opiekuńczym, które określono jako ryzykowne ze względu na przyspieszenie procesu weryfikacji opiekuna. Niektórych nieletnich nagabywały w tym celu osoby starsze i im nieznanne. Czasami starsze dzieci opiekowały się tymi młodszymi, a w niektórych przypadkach dzieci oddzielano od dalszej rodziny

i przyjaciół.

Podsumowując: wojna, przemoc, wysiedlenia i migracja na wiele sposobów wzmagają podatność osób wysiedlonych na przemoc, generując związane z płcią ryzyko wyzysku, handlu ludźmi i nadużyć. Działo się to na różnych etapach migracji w Ukrainie i Polsce. Te zagrożenia są specyficzne dla sytuacji społeczno-ekonomicznej uchodźców/czyń i oddziałują na wielu poziomach – interpersonalnym, społecznym i systemowym.

Rekomendacje

Mimo życzliwości i solidarności polskiego społeczeństwa wobec Ukraińców i Ukrainek, skala sfeminizowanego wysiedlenia wymaga dalszych systemowych rozwiązań, wzmacniających ochronę wysiedlonych kobiet i dzieci. Projekt SEREDA CEE apeluje o włączenie ochrony wrażliwej na uchodźców, płęć i traumę do systemów pomocy humanitarnej, imigracyjnej i azylowej, poprzez lepszą koordynację na wszystkich poziomach i w różnych sektorach w celu zapobiegania i odpowiedzi na zaistniałe przemoc i wyzysk.

Rekomendacje zostały omówione podczas warsztatów konsultacyjnych z udziałem wielu interesariuszy/ek, współorganizowanych przez Centrum Badań nad Problematyką Kobiet i Płci oraz Centrum Badań nad Migracjami UW, w dniu 26 lipca 2022 r. w Warszawie.

Zespół projektowy konsultował się z przedstawicielami i przedstawicielkami lokalnych i krajowych organizacji pozarządowych oraz organizacji międzynarodowych, którzy/re przyczynili/ły się do opracowania rekomendacji zaproponowanych w niniejszym raporcie. Chociaż w ramach projektu nie udało się zorganizować podobnych konsultacji w Ukrainie, zalecenia zostały omówione z Convictus, ukraińską organizacją pozarządową.

Uczestnicy/czki w Polsce zalecili/ły zmianę ustawodawstwa, ułatwiającą osobom uchodźczym dostęp do zakwaterowania, pracy, opieki medycznej i psychologicznej, a także do informacji o ich prawach. Podobnie, osoby wewnętrznie przesiedlone w Ukrainie sugerowały nadanie priorytetu mieszkalnictwu, zatrudnieniu i opiece nad dziećmi w celu rozwiązania problemu przemocy ze względu na płęć i wyzysku osób

wewnętrznie przesiedlonych. Problem zakwaterowania tych osób wymaga pilnie uwagi

jako kwestia nierozwiązana w ciągu ostatnich ośmiu lat w Ukrainie.

Zakres rekomendacji oparty na sektorach dla poszczególnych stron zaangażowanych w pomoc został przedstawiony w Tabeli 3.

Tabela 3 Rekomendacje z podziałem na sektory i strony zaangażowane

Rozwój systemowych rozwiązań w celu upowszechnienia ochrony uchodźczyń od przemocy i wyzysku, niezależnie od narodowości oraz statusu prawnego.	Ukraina	Polska
Dla władz centralnych, regionalnych i miejskich		
Weryfikacja wolontariuszy/ek: ustanowienie adekwatnego i przejrzystego systemu rejestracji, weryfikacji i monitorowania, aby wzmocnić ochronę uchodźczyń na terenie kraju oraz międzynarodowo. Sprawdzanie danych środowiskowych wolontariuszy, kierowców, prywatnych osób goszczących i pomagających w punktach przyjęć oraz monitorowanie i koordynowanie wymiany informacji pomiędzy zainteresowanymi stronami.	V	V
Monitorowanie transportu: rozwój rozwiązań umożliwiających krajowe i międzynarodowe zabezpieczanie i śledzenie podróży uchodźczyń/ców z pomagającymi im kierowcami od miejsca odbioru do miejsca przeznaczenia.	V	V
Punkty recepcyjne i schroniska: uwrażliwienie pracowników/czek punktów przyjęć na to, w jaki sposób wspierać osoby po doświadczeniu przemocy i traumy wojennej.	V	V
Koordynacja i wsparcie prywatnych gospodarzy: scentralizowana koordynacja osób prywatnych oferujących zakwaterowanie uchodźczyniom/com i osobom przesiedlonym wewnątrz oraz wprowadzenie środków gwarantujących zniwelowanie przemocy i wyzysku. Kontynuacja finansowej pomocy oferowanej rodzinom gospodarzy w Polsce i Ukrainie, aby zmniejszyć ryzyko nadużyć wobec goszczonych uchodźczyń/ców oraz wdrożenie środków bezpieczeństwa.	V	V
Systemowe rozwiązania mieszkaniowe: wypracowanie długoterminowych rozwiązań mieszkaniowych i upewnienie się, że kobiety nie są zmuszane do mieszkania z nieznanymi sobie mężczyznami prywatnie oferującymi im zakwaterowanie. Regulacja opłat najmu i zachęcanie właścicieli do wynajmu kobietom z dziećmi, które zarabiają najniższą krajową, aby umożliwić kobietom prywatny najem i uniknąć zależności od prywatnych gospodarzy. Subsydiowanie kosztów najmu dla najbardziej wrażliwych grup. Unikanie masowego zakwaterowania ze względu na obawy dotyczące bezpieczeństwa i inkluzywności.	V	V
Monitorowanie opiekunów prawnych: zapewnianie bezpieczeństwa nieletnim uchodźczyniom/dzcom powierzonym opiece opiekunów prawnych.	V	V
Język: udostępnianie uchodźcom/czyniom kursów językowych, zarówno na terenach zurbanizowanych, jak i wiejskich.		V
Udzielanie informacji w trakcie rejestracji numeru PESEL: rozpowszechnianie informacji o dostępnym wsparciu (usługi publiczne, opieka społeczna/organizacje humanitarne, telefon pomocowy) w trakcie procesu rejestracyjnego w celu uzyskania numeru identyfikacji osobistej (PESEL).		V
Budowanie kompetencji: wsparcie pracownic i pracowników centrów interwencji kryzysowej, aby mogli/ły wspierać uchodźczynie po doświadczeniu przemocy i wyzysku ze względu na płeć.	V	V

Wzmocnienie kompetencji sektorowych, aby zapobiegać i reagować na przemoc i wyzysk wobec uchodźców:		
Wspieranie zdrowia psychicznego i doradztwo oparte o informacje o traumie: zapewnianie darmowej, dobrowolnej kontroli zdrowia psychicznego pod kątem zaburzeń lękowych i depresji, aby kierować osoby z poważnymi zaburzeniami do specjalistów zdrowia psychicznego wyszkolonych do pracy z populacją uchodźczą (zobacz rekomendacje zdrowotne). Szkolenie osób świadczących pomoc w zakresie pracy z traumą wojenną, by dostarczać uchodźczyom i osobom wewnątrznie przesiedlonym wsparcie uwrażliwione na traumę i zmniejszyć ryzyko retraumatyzacji.	V	V
Finansowanie organizacji pozarządowych, kolektywów i inicjatyw oddolnych: zapewnienie elastycznego finansowania pomocy dla osób przemieszczających się i świeżo przybyłej populacji oraz wsparcie programów ochronnych i infrastruktury zapewniającej zaspokojenie szczególnych potrzeb uchodźców.	V	V
Środki zapobiegania handlu ludźmi: rozwój wszechstronnych działań zwalczających handel ludźmi we współpracy z władzami, organizacjami wewnętrznymi i specjalistycznymi NGOami oraz adaptacja istniejących programów zapobiegania handlu ludźmi w warunkach wojny i masowych przesiedleń.	V	V
Poprawa koordynacji działań humanitarnych: zapewnienie, aby władze centralne, regionalne i miejskie, organizacje pozarządowe i sektor prywatny zacieśniły współpracę w celu efektywnej dystrybucji zasobów, unikania powielania działań i zapewnienia, że pomoc dotrze do najbardziej potrzebujących w sposób sprawiedliwy i zgodny z potrzebami.	V	V
Nadzór wolontariatu: opracowanie mechanizmów zabezpieczających nieformalne udzielanie pomocy, aby chronić osoby uchodźcze i wysiedlone przed wyzyskiem i sprawić, że będą świadome prawa do ochrony.	V	V
Świadomość praw i wsparcia: podejmowanie inicjatyw mających na celu podniesienie świadomości osób ocalałych na temat dostępności usług wsparcia oraz na temat ich praw do ochrony i pomocy.	V	V
Sektor przeciwdziałania przemocy wobec kobiet: wzmocnienie tego sektora oraz uwzględnienie problematyki zapobiegania przemocy i reagowania na nią we wszystkich sektorach. Zapewnienie szkoleń dla personelu ośrodków pomocy społecznej, instytucji ubezpieczeń społecznych, policji i służb granicznych w zakresie zagrożeń i procedur związanych z przemocą i wyzyskiem oraz specyficznych potrzeb w zakresie zdrowia psychicznego, jak i społeczno-ekonomicznych potrzeb uchodźców. Opracowanie mechanizmów specjalistycznej pomocy uchodźczyom dotkniętym przemocą i wyzyskiem. Stworzenie bezpiecznej przestrzeni dla kobiet i osób z niepełnosprawnościami i zapewnienie odpowiednich usług dostosowanych do ich potrzeb. Zwiększenie świadomości uchodźców/czyń na temat gwałtu wojennego jako zbrodni wojennej, aby pomóc ocalałym egzekwować ich prawa. Upewnienie się, że zmiany w konkretnych politykach są wrażliwe na problematykę płci i traumy wojennej.	V	V
Wsparcie opieki nad dziećmi i przedszkoli: wsparcie uchodźców/czyń i rodzin wewnątrznie przesiedlonych w rejestracji dzieci do żłobków i przedszkoli, aby umożliwić rodzicom pracę poza domem.	V	V
Wsparcie grup pomocowych: rejestracja oddolnych grup pomocowych.	V	V
System sprawiedliwości		
Dostęp do opieki prawnej: zapewnienie, że kodeks karny umożliwi wszystkim ofiarom przemocy, niezależnie od narodowości, dostęp do wymiaru sprawiedliwości. Zapewnienie sprawiedliwego traktowania ofiar przy zgłaszaniu przestępstwa i w trakcie postępowania sądowego. Uwrażliwienie organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości na brak znajomości procedur i języka prawnego wśród uchodźców/czyń i osób		V

przesiedlonych wewnątrz. Włączenie metod opartych na pracy ze społecznością do systemu egzekwowania prawa i wymiaru sprawiedliwości.		
Szkolenia: wdrożenie szkoleń przeciwko SGBV i handlowi ludźmi do systemu prawnego i wymiaru sprawiedliwości (w tym policji).	V	V
Porady prawne: zapewnienie bezpłatnych porad prawnych dla uchodźców/czyń i osób wewnątrz przesiedlonych. Udostępnić tę pomoc w różnych językach.	V	V
Pracodawcy i sektor prywatny		
Zatrudnianie uchodźców/czyń: pomoc osobom uchodźczym i wewnątrz przesiedlonym w dostępie do zatrudnienia, w tym do programów rozwoju umiejętności i staży, by wspierać ich niezależność w miejscach osiedlenia, bez względu na narodowość.	V	V
Narodowy Fundusz Zdrowia, opieka medyczna i szpitale		
<p>Dostęp do opieki zdrowotnej: wsparcie wszystkich uchodźców/czyń w różnym wieku w dostępie do opieki medycznej oraz wsparcia zdrowia psychicznego na obszarach miejskich i wiejskich:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Zapewnienie uchodźcom/czyńom-ofiarom przemocy dostępu do specjalistycznego wsparcia z profesjonalnym tłumaczeniem ustnym. • Wsparcie ofiar w dostępie do usług zdrowia seksualnego i reprodukcyjnego, m.in. antykoncepcji awaryjnej i profilaktyki poekspozycyjnej w celu zapobiegania chorobom przenoszonym drogą płciową. • Informowanie uchodźców/czyń o ich prawie do wystąpienia o tłumacza preferowanej płci. • Zapewnienie lekarzy i psychologów, aby pomóc ofiarom przemocy. • Zwiększenie oferty terapii grupowych dla uchodźców/czyń, którzy przeżyli wojnę i przemoc. <p>Zdrowie reprodukcyjne: rozpowszechnianie informacji o zdrowiu reprodukcyjnym, antykoncepcji i edukacji seksualnej wśród uchodźców i uchodźczyń.</p> <p>Dostęp do przerywania ciąży dla osób z doświadczeniem przemocy ze względu na płeć, w tym seksualnej: zapewnienie dostępu do aborcji i wszystkich usług w zakresie zdrowia reprodukcyjnego uchodźczynom, które przeżyły przemoc ze względu na płeć, w tym seksualną.</p>		V
Świadomość personelu na temat przemocy ze względu na płeć: należy zwracać uwagę na zdrowie psychiczne uchodźców i uchodźczyń z doświadczeniem SGBV oraz na znaczenie dostępności żeńskiego personelu.	V	V
Dla organizacji pozarządowych		
Uwrażliwianie na GBV i prawa uchodźców/czyń: uwrażliwianie na przemoc i prawo do pomocy i ochrony grupom najbardziej narażonym w temacie sprawstwa, jak i wiktymizacji.	V	V
Rozwój współpracy specjalistycznej: rozwinięcie sieci wsparcia o specjalistyczne organizacje.	V	V
Pomoc prawna: wsparcie uchodźców/czyń w zalegalizowaniu pobytu w Polsce i dostępie do wymaganej pomocy.		V
Szkolenie personelu: wsparcie wolontariuszy, pracowników punktów recepcyjnych i pracowników socjalnych poprzez szkolenia na temat tego, jak wspierać osoby uchodźcze, które doświadczyły przemocy.	V	V

Opieka nad wolontariuszami i personelem: oferowanie pomocy psychologicznej wszystkim pracownikom, w celu zapobiegania wypaleniu zawodowemu i wsparcia w jego leczeniu.	V	V
Rzecznictwo: wypracowanie rzecznictwa na rzecz lepszych mechanizmów ochrony uchodźców/czyń i całościowego wsparcia dla potrzebujących.	V	V
Dla organizacji religijnych		
Reakcja na sytuację uchodźców/czyń: opracowanie lepszych rozwiązań instytucjonalnych dla uchodźców i uchodźczyń i wspieranie ich psychospołecznych i duchowych potrzeb. Unikanie indoktrynacji religijnej.	V	V
Dla działaczy kampanijnych i rzeczniczych		
Kampanie uwrażliwiające: opracowanie ogólnokrajowej kampanii na rzecz ochrony osób uchodźczych w Polsce oraz podnoszenie świadomości na temat zagrożeń związanych z przemocą, przestępczością, wyzyskiem oraz na temat tego, gdzie szukać wsparcia.		V
Walka z dezinformacją: przeciwdziałanie inicjatywom, które przedstawiają uchodźców/czyń jako obciążenie dla budżetu publicznego, podżegając do konfliktów między społecznościami przyjmującymi i uchodźczymi.		
Rzecznictwo międzynarodowe i wykorzystanie ścieżek dyplomatycznych: międzynarodowe wysiłki rzecznicze w celu wywarcia nacisku na polski rząd, aby pomógł opracować systemowe rozwiązania dla osób uchodźczych w Polsce.		

ⁱIOM (2022) *Ukraine — Internal Displacement Report — General Population Survey Round 10 (27 October 2022)*.

<https://displacement.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-10-17-27-october-2022>.

ⁱⁱUNHCR (n.d.) *Internally Displaced Persons (IDP) – UNHCR Ukraine*. <https://www.unhcr.org/ua/en/internally-displaced-persons>.

ⁱⁱⁱUNHCR (2022) *Ukraine Refugee Situation*: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>.

^{iv}Multiple crossings per person may be included. Also, over 5 million border crossings from Poland to Ukraine have been recorded.

^vUrząd do Spraw Cudzoziemców (2022) Law of 12 March 2022 on Assistance to Citizens of Ukraine in Connection with Armed Conflict on the Territory of that Country. <https://www.gov.pl/attachment/fd791ffb-c02b-4e99-b710-e8ed3a9a821b>.

^{vi}Kuznetsova, I., Mikheieva, O., Catling, J., Round, J., Babenko, S. (2019) *The Mental Health of IDPs and the general population in Ukraine*. <https://zenodo.org/record/2585564#.YtahfnbMJD9>.

^{vii}Simon-Butler, A. and McSherry, B. (2018) *Defining Sexual and Gender-Based Violence in the Refugee Context*. IRIS Working Paper Series, No. 2/2018, Birmingham: Institute for Research into Superdiversity.

^{viii}Freedman, J. (2016) Sexual and gender-based violence against refugee women: a hidden aspect of the refugee “crisis.” *Reproductive Health Matters*. doi:10.1016/j.rhm.2016.05.003.

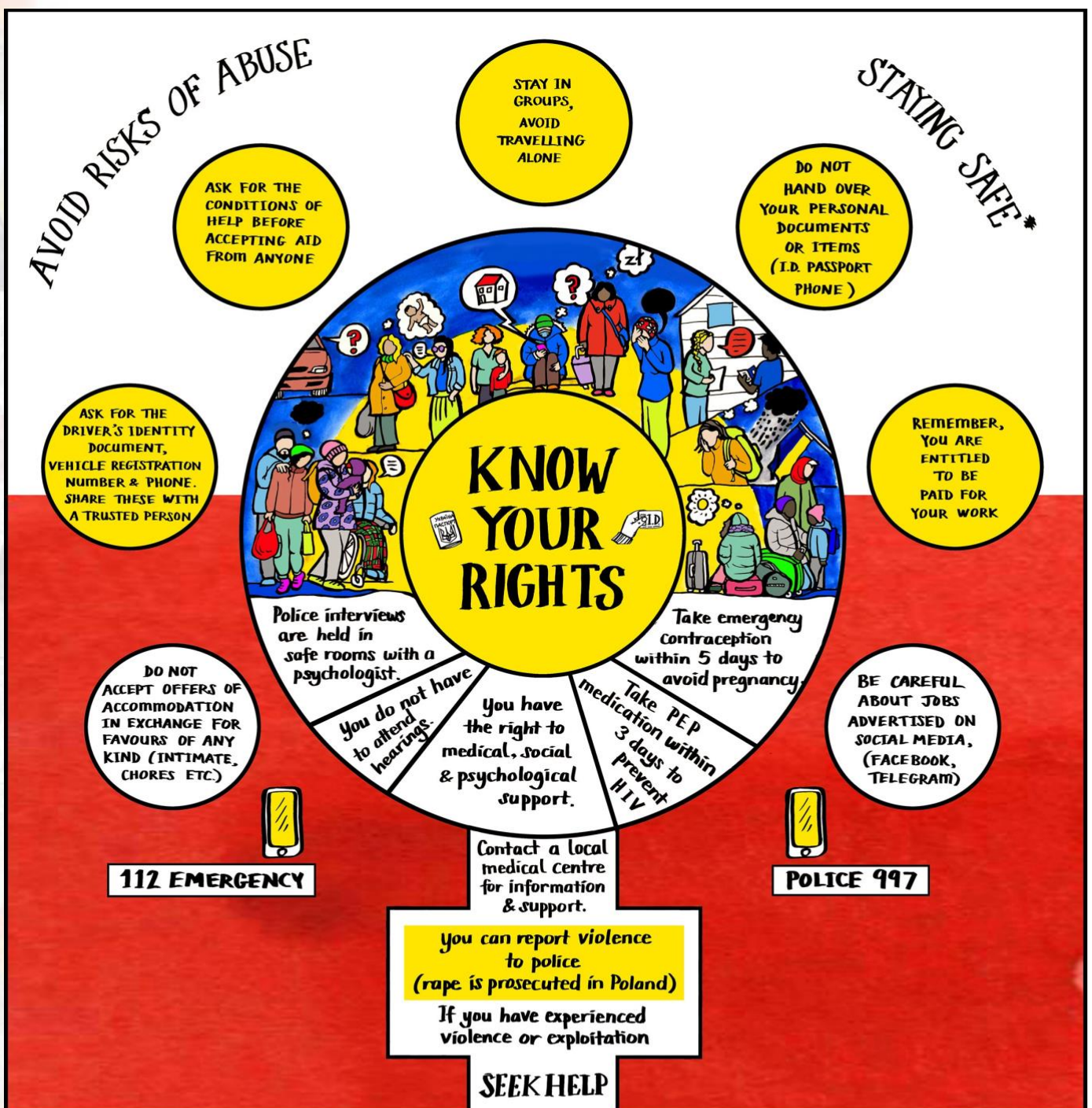
^{ix}OHCHR (2000) *Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime. Article 3*.

<https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/protocoltraffickinginpersons.aspx>.

^xPertek, S. & Phillimore, J. (2022) *“Nobody helped me”: Forced migration and sexual and gender-based violence: findings from the SEREDA project*. <https://www.birmingham.ac.uk/documents/college-social-sciences/social-policy/iris/2022/sereda-international-report.pdf>.

^{xi}Sexual and gender-based violence in the refugee crisis: from Departure to Arrival (SEREDA) Central and Eastern Europe (CEE). <https://www.birmingham.ac.uk/research/superdiversity-institute/sereda/index.aspx>.

^{xii}UNHCR (2022) Poland GBV Sub-Sector. <https://data.unhcr.org/en/working-group/311?sv=54&geo=10781>.

- Feminoteka Foundation Helpline for Women Experiencing Violence: +48 888 88 79 88 (UKR, RU) Monday - Friday 14:00 – 17:00
- Polish Migration Forum Helpline +48 22 255 22 02 (UKR, RU), Monday - Saturday 12:00 – 22:00
- La Strada anti-trafficking helpline: +48 22 628 99 99 Wednesday 14:00 - 19:00 (RU)
- Martynka, help! (UKR, RU, EN) Telegram: t.me/martynka_bot

ACTIONS WITHIN COUNTRIES OF REFUGE & GENDER INSENSITIVE ASYLUM SYSTEMS CAN PERPETUATE, REINFORCE & EVEN INTRODUCE NEW HARMS

- STAYING SAFE inspired by La Strada Poland.

The SEREDA CEE Project

UNIVERSITY OF BIRMINGHAM IRIS

HOW CAN HUMANITARIAN AGENCIES & GOVERNMENTS MAKE PEOPLE SAFER & OFFER CARE WHEN THEY ARE MOBILE?

www.penmendonca.com @MendoncaPen 2022